

**Convenziun da basa dal Cussegl da
l'Europa per proteger las minoritads
naziunalas: Posiziun da la Svizra davart
il terz Parairi dal Comité consultativ**

November 2013

REMARTGAS PRELIMINARAS

Il Comité consultativ da la Convenziun da basa per proteger las minoritads naziunalas (qua sutvart «Convenziun da basa») ha deliberà ses terz Parairi davart la Svizra a chaschun da sia 46. dieta dals 5 da mars 2013. Quest Parairi è vegnì transmess al represchentant permanent da la Svizra tar il Cussegl da l'Europa ils 17 da zercladur 2013. La Svizra è vegnida envidada da prender posiziun en scrit fin ils 17 d'october 2013. Il termin è vegnì prolungà fin la fin da november 2013, suenter avair consultà la responsabla dal Secretariat da la Convenziun da basa, perquai ch'igl è stà difficil da cuntanscher las partidas participadas – cunzunt ils 26 chantuns – durant la stad e pervia dal retard consecutiv.

La Svizra ha constatà cun satisfacziun che la delegaziun dal Comité consultativ che ha visità uffizialmain noss pajais dals 5 fin ils 7 da november 2012 ha pudì scuntrar numerusas represchentantas e numerus represchentants da l'administraziun federala, dal parlament federal e d'autoritads chantunalas e communalas. La Svizra sa legra particularmain ch'i han pudì vegnir puschidas a la delegaziun duas visitas cun ina plivalur speziala: per l'ina la visita da duas plazzas da viagiants en il chantun Argovia, per l'autra ina visita a Bienna che ha dà infurmaziuns davart il concept da l'instrucziun bilingua che la citad metta a disposiziun en sias scolas. Las scuntradas directas cun represchentantas e represchentants da tut las minoritads naziunalas renconuschidas, da pliras organisaziuns nunguvernamentalas sco er da las cuminanzas islamicas han gidà la delegaziun dal Comité consultativ a sa far in maletg exact da la situaziun da las minoritads naziunalas e d'autras cuminanzas en Svizra. La Svizra sa legra che questa visita ha permess al Comité consultativ da survegnir en ina moda transparenta tut las infurmaziuns ch'el giavischava per ses Parairi. La Svizra dat ina gronda paisa d'avair in dialog constructiv cun il Comité consultativ.

La Svizra ha prendì enconuschientscha cun grond interess dal terz Parairi dal Comité consultativ davart la Svizra. Las constataziuns detagliadas e fundadas dal Comité consultativ dattan perditga dal quità, cun il qual el ha examinà la situaziun da las minoritads en Svizra e da l'attenziun ch'el ha dà a las dumondas ch'èn anc avertas. La Svizra appreziescha ch'ella survegn l'ocasiun da prender posiziun davart il Parairi.

La posiziun a las autoritads dal Cussegl da l'Europa vegn prendida dal Departament federal d'affars externs en il num dal Cussegl federal svizzer, il qual è responsabel per las relaziuns envers l'exteriur e pia er per l'observaziun da las obligaziuns internaziunalas da la Svizra. Numerus temas sco la planisaziun dal territori e la furnaziun pertutgan dentant la cumpetenzza dals chantuns, ils quals èn er responsabels per realisar la Convenziun da basa.

La posiziun è vegnida redigida da la Direcziun da dretg internaziunal public dal Departament federal d'affars externs en stretga collavuraziun cun ils suandants posts da servetsch da l'administraziun federala:

- Uffizi federal da cultura
- Servetsch per il cumbat cunter il rassissem
- Uffizi federal da statistica
- Uffizi federal da giustia
- Uffizi federal da migraziun
- Uffizi federal da persunal
- Secretariat general dal Departament federal da finanzas

- Uffizi federal da communicaziun
- Armasuisse
- Chanzlia federala (cussegliaadra per la politica da linguas)

La Cumissiun federala cunter il rassissem, ina cumissiun extraparlamentara suttamessa al Departament da l'intern, è medemamain stada participada per elavurar la posiziun.

Tut ils chantuns sco er la Conferenza da las regenzas chantunals (CdC), la Conferenza svizra dals directurs chantunals da l'educaziun publica (CDEP) e la Conferenza svizra dals directurs da construcziun, da planisaziun e da protecziun da l'ambient (CCPA) èn medemamain vegnids envidads d'inoltrar posiziuns. Tras lur federaziuns represchentativas èn vegnidas consultadas er las vischnancas e las citads, medemamain la Fundaziun «In futur per ils viagiants svizzers».

Las explicaziuns qua survart èn vegnidas redigidas e translataadas, sco il terz Rapport da la Regenza svizra davart la realisaziun da la Convenziun da basa, en las quatter linguas uffizialas da la Svizra: en franzos, en tudestg, en talian e per l'emprima giada er en rumantsch. Il terz Parairi dal Comité consultativ, ch'è avant maun en franzos ed en englais, è medemamain vegnì translata da la Chanzlia federala en questas quatter linguas. Tut ils documents vegnan publitgads in la pagina d'internet uffiziala dal Departament federal d'affars exteriurs e pon vegnir consultads là d'ina vasta publicitad.

Per facilitar la lectura èn las explicaziuns da las autoritads svizras vegnidas integradas directamain en il document dal terz Parairi davart la Svizra. Las explicaziuns èn **marcadas cun grisch**. Perquai che las constataziuns principalas dal Comité consultativ (chapitel I) resumschan las explicaziuns pli detagliadas tar ils singuls artitgels dal chapitel II, èn vegnidas commentadas cunzunt questas ultimas. Analogamain èn vegnids commentads ils puncts che vegnan menziunads al cumenzament dal Parairi en las parts «Resumaziun» ed «In agir direct è necessari en ils suandants secturs» essenzialmain en las explicaziuns correspondentas tar ils singuls artitgels.

COMITÉ CONSULTATIV DA LA CONVENZIUN DA BASA PER PROTEGER LAS MINORITADS NAZIUNALAS

Terz Parairi davart la Svizra deliberà ils 5 da mars 2013

Resumaziun

Il sistem per proteger las persunas appartegentas a las minoritads naziunalas è sviluppa bain en Svizra.

Per las persunas appartegentas a las minoritads linguisticas ha la deliberaziun da novas leshas sin plaun federal e chantunal chaschunà progress impurtants durant ils ultims onns. Il rom instituziunal e legislativ per proteger questas persunas è vegnì consolidà, e la segirezza giuridica areguard il diever da las quatter linguas uffizialas è vegnida rinforzada.

Il rom instituziunal e legislativ ch'è vegnì rinforzà tras la nova legislaziun davart las linguas promova las linguas minoritaras e las linguas naziunalas main derasadas en Svizra. Da princip n'ha quest rom dentant betg la finamira, sco menziunà qua survast, da proteger «persunas».

Tuttina datti anc numerusas sfidas en Svizra. La sfida principala è la situaziun generala dals viagiants, che fa anc adina gronds quitads. Ils problems pervia da la mancanza da plazzas da staziunament e da transit èn vegnids mitigiads durant 10 onns mo per part, e per ils viagiants èsi anc adina difficil da mantegnair lur moda da viver nomada.

En general pon ins dir che la discriminaziun na vegn betg considerata sco in problem da l'entira societad, er betg da las cuminanzas minoritaras. Però n'èn la legislaziun ed ils instruments giuridics per cumbatter cunter la discriminaziun strusch enconuscents resp. na vegnan strusch applitgads en la vasta publicitad, tant pli perquai ch'i n'exista betg ina lescha generala cunter la discriminaziun. I para che la frequenza da las manifestaziuns publicas d'intoleranza da vart da tschertas partidas politicas è s'augmentada.

Las persunas appartegentas a las minoritads linguisticas taliana e rumantscha han anc adina difficultads, sch'ellas vulan duvrar lur atgna lingua en l'administraziun federala e sch'ellas vulan esser represchentadas en moda effectiva e proporziunala en las structuradas administrativas.

En vista als svilups che han gè lieu fissi pli correct da scriver en la versiun franzosa che las persunas appartegentas a las minoritads linguisticas taliana e rumantscha «*continuent à rencontrer des difficultés*» (han vinavant difficultads), empè da scriver «*rencontrent toujours des difficultés*» (han anc adina difficultads). La noziun «*toujours*», che resulta d'ina translaziun betg exacta dal text original englais en franzos, fa plitost confusiun en quest context.

Pertutgant il rumantsch èsi da dir che las persunas appartegentas a questa minoritad na pon betg far valair il dretg da duvrar lur lingua sco lingua da lavur en l'administraziun *federala*, perquai ch'il rumantsch è ina lingua parzialmain uffiziala da la Confederaziun (vesair art. 9 da la Lescha da linguas).

In agir direct è necessari en ils suandants secturs

➤ **Il Comité consultativ appellescha puspè a las autoritads d'eliminar uschè svelto sco pussaivel la mancanza alarmanta da plazzas da staziunament e da transit per ils viagiants. Mesiras decididas èn necessarias per intimar cun insistenza tut ils acturs sin plaun federal, chantunal e communal da s'occupar en emprima prioritad dals problems dals viagiants, e quai en il rom dals plans naziunals da l'organisaziun dal territori. Ultra da quai ston vegnir sanadas plazzas manglusas e ston vegnir prendidas mesiras da sensibilisaziun en la publicitad, tar las vischnancas e tar ils proprietaris da bains immobiliars privats per favurisar fermativas spontanais.**

Sco ch'i vegn explitgà pli detagliadamain sut las cifras 48–55, èn las autoritads svizras conscientas da las difficultads, cun las qualas ils viagiants èn confruntads, ed ellas s'engaschan activamain per chattar soluziuns. La mancanza da plazzas da staziunament e da transit è effectivamain *seriusa*. En la versiun originala englaisa dal terz Parairi discurren ins d'ina «severe shortage of stopping places and transit sites». Da designar questa mancanza sco «alarmanta», sco che quai vegn fatg en la formulaziun qua survert, n'è pia betg exact. Questa noziun è pia fallida e sto vegnir curregida.

Ils basegns dals viagiants ston dal rest vegnir resguardads en la planisaziun directiva *dals chantuns*. Perquai che la planisaziun dal territori è chausa dals chantuns (art. 75 al. 1 Cst.) na datti betg plans «naziunals» d'utilisaziun. La regenza naziunala ha dentant ina rolla impurtanta il mument ch'ella approvescha ils plans chantunals d'utilisaziun, cun render attent ils chantuns als basegns dals viagiants.

➤ **Il Comité consultativ appellescha a las autoritads da prender mesiras adequatas per cumbatter cunter las manifestaziuns da rassissem, da condemnar publicamain e senza retard tut las furmas d'intoleranza, inclusiv en il discours politic, e da s'engaschar a favur da la promoziun da la diversitad ed a favur da la toleranza entaifer la societad svizra.**

Sco menziunà sut la cifra 68 s'engaschan las autoritads svizras per ina integraziun pli intensiva da la populaziun estra. Ellas s'engaschan medemamain per ina convivenza armonica tranter ils umans da differentas religiuns e culturas per prevegnir a mintga furma da discriminaziun e d'intoleranza.

➤ **Il Comité consultativ supplitgescha instantamain las autoritads da far dapli stentas per realisar cumplainamain las obligaziuns areguard ils dretgs linguistics da las persunas appartegnentas a las minoritads naziunals, ch'èn francadas en la Lescha federala davart las linguas naziunals e la chapientscha tranter las cuminanzas linguisticas (LLing), per effectuar dal tuttatfatg l'egualitad da las linguas uffizialas en la pratica e per permetter a las persunas appartegnentas a las minoritads linguisticas da duvrar lur atgna lingua en l'administraziun federala e d'esser represchentadas en moda effectiva e proporziunala en las structures administrativas.**

Sco ch'i vegn explitgà qua sutvert tar las cifras 87 e 121 è questa recumandaziun per part obsoleta, perquai ch'ella na resguarda betg ils svilups ch'èn capitads dapi il november 2012 en la dumonda davart la represchentanza da las minoritads linguisticas en l'administraziun federala. Ella stuess perquai vegnir adattada correspudentamain.

Pervia dal rom instituziunal svizzer stuessi ultra da quai plitost vegnir discurrì dal fatg che l'egualitad stuess vegnir effectuada *effectivamain* en la pratica e betg sco formulà «*dal tutta-fatg*». Perquai che per l'ina è il rumantsch ina lingua parzialmain uffiziala da la Confederaziun, uschia che las persunas appartegnentas a questa minoritad linguistica en l'administraziun federala na pon betg far valair il dretg da duvrar questa lingua sco lingua da lavur. Per l'autra fixescha l'Ordinaziun federala da linguas (OLing), tge *proporziun* che las cuminanzas linguisticas ston cuntanscher per obtegnair ina represchentanza adeguata.

COMITÉ CONSULTATIV DA LA CONVENZIUN DA BASA PER PROTEGER LAS MINORITADS NAZIUNALAS

TERZ PARAIRI DAVART LA SVIZRA

1. Il Comité consultativ ha deliberà quest Parairi davart la Svizra ils 5 da mars 2013 en concordanza cun l'artitgel 26 alinea 1 da la Convenziun da basa e cun la regla 23 da la Resoluziun (97) 10 dal Comité dals ministers. Las enconuschientschas sa basan sin las infurmaziuns cuntegnidas en il rapport statal ch'è entrà ils 16 da schaner 2012 (numnà qua sutvart rapport statal), sin ulteriuras infurmaziuns en scrit sco er sin las infurmaziuns ch'il Comité consultativ ha pudì rimnar tras ses contacts cun posts statals e betg statals a chaschun da sias visitas ad Aarau, a Berna, a Bienna ed a Spreitenbach dals 5 fin ils 7 da november 2012.

Il rapport statal n'è betg vegnì tramess al Comité consultativ ils 16, mabain ils 26 da schaner 2012.

2. L'emprima part cuntegna las enconuschientschas essenzialas dal Comité consultativ davart dumondas centralas che stattan en connex cun la realisaziun da la Convenziun da basa en Svizra. Ellas reflecteschan las constataziuns pli detagliadas tar ils singuls artitgels en la segunda part. Quella tracta las disposiziuns da la Convenziun da basa, davart las qualas il Comité consultativ tschenta dumondas fundamentalas.

3. Tuttas duas parts sa refereschan savens a las explicaziuns fatgas en la procedura d'examinaziun tar la Convenziun da basa e ch'èn cuntegnidas en l'emprim e segund Parairi dal Comité consultativ davart la Svizra dals 20 da favrer 2003 e dals 29 da favrer 2008 sco er en las resoluziuns correspudentas dal Comité dals ministers dals 10 da december 2003 e dals 19 da november 2008.

4. Las remartgas finalas en la terza part pudessan servir sco basa per las conclusiuns e recumandaziuns dal Comité dals ministers a la Svizra.

5. Il Comité consultativ beneventa la cuntinuaziun dal dialog cun las autoritads svizras sco er cun las represchentantas da minoritads naziunalas e cun auters acturs che s'occupan da la realisaziun da la Convenziun da basa. A favur d'ina procedura transparenta ch'è averta per tut ils acturs pertutgads s'exprima il Comité consultativ instantamain per che las autoritads rendian public quest Parairi cura ch'ellas al survegnan. El renda ultra da quai attent ils stadis contractants ch'il Comité dals ministers ha deliberà ils 16 d'avrigl 2009 novas reglas per la publicaziun dals Parairis ed auters documents d'examinaziun. Quai per meglierar la trasparenza e per metter a disposiziun a temp a tut las persunas pertutgadas las infurmaziuns davart las enconuschientschas e conclusiuns fatgas en las proceduras d'examinaziun (cf. Resoluziun CM/Res(2009)3 davart la midada da la Resoluziun (97) 10 areguard las disposiziuns tar il mecanissem da realisaziun tenor ils artitgels 24–26 da la Convenziun da basa per proteger las minoritads naziunalas).

I Las constataziuns las pli impurtantas

Procedura d'examinaziun

6. La Svizra conferma sia tenuta constructiva e cooperativa en la procedura d'examinaziun da la Convenziun da basa. Spezialmain constructivas e liantas èn las autoritads stadas a chaschun da la terza visita dal Comité consultativ dals 5 fin ils 7 da november 2012. Questa visita che ha gi lieu sin invit dal Cussegl federal ha dà l'ocasiun d'entrar en in dialog direct cun las personas pertutgadas. Las infurmaziuns supplementaras che la regenza ed autras funtaunas, sco per exempel las represchentanztas da las minoritads naziunalas, han mess a disposiziun, èn stadas fitg preziasas. Ils inscuters han gi lieu tant a Berna, sco er ad Aarau, a Bienna ed a Spreitenbach.

7. Il Comité consultativ constatescha che la Svizra ha publitgà il segund Parairi ils 30 da schaner 2008. Il Parairi e la Resoluziun dal Comité dals ministers respectiva èn vegnids publitgads sin la pagina d'internet dal Departament federal d'affars externs per render accessiblas las infurmaziuns davart la Convenziun da basa ed il Parairi dal Comité consultativ ad ina vasta publicitad. Ils documents èn vegnids publitgads en las linguas naziunalas tudestg, franzos, talian e rumantsch¹.

La Svizra n'ha betg publitgà il Parairi ils 30 da schaner 2008, mabain ils **2 da settember 2008**. Quai suenter la deliberaziun tras il Comité consultativ ils 29 da favrer 2008 e la consegna dal Parairi a las autoritads svizras ils 25 d'avrigl 2008.

Il segund Parairi e la Resoluziun dal Comité dals ministers respectiva èn vegnids publitgads en las trais linguas uffizialas principalas da la Confederaziun, q.v.d. tudestg, franzos e talian. Pir en il terz ciclus da surveglianza è il rapport statal vegnì translata per l'emprima giada en rumantsch.

8. Il Comité consultativ beneventa la realisaziun d'ina dieta davart la situaziun da la minoritad dals viagiants ils 7 d'avrigl 2011 a Berna. L'ocurrenza ha dà a las represchentanztas da las autoritads e da l'Associaziun dals viagiants, sco er a la Fundaziun «In futur per ils viagiants svizzers» (numnà qua sutvart la Fundaziun) l'ocasiun da discutir las conclusiuns dal segund ciclus da surveglianza ed il proceder per realisar la Convenziun da basa. A la dieta èn stadas preschentadas er differentas organisaziuns da la societad civila e da las medias.

9. Malgrà ch'il Comité consultativ deplorescha il retard da 23 mais, cun il qual il rapport statal è vegnì inoltrà, constatescha el cun satisfacziun ch'i han gi lieu vastas consultaziuns cun represchentanztas da minoritads naziunalas per elavurar il rapport. Questas represchentanztas èn er stadas participadas vi da la formulaziun dal rapport. Durant la redacziun dal rapport è er vegnida consultada la societad civila. Per augmentar la trasparenza da la procedura da surveglianza recumonda il Comité consultativ da procurar che quest Parairi vegnia derasà uschè bain sco pussaivel en las linguas uffizialas ed en las linguas minoritaras pertutgadas.

Il terz Parairi davart la Svizra è vegnì translata immediatamain en tudestg e talian. Planisada è er ina translaziun rumantscha. Ultra da quai vegn la posiziun correspundenta dal Cussegl federal transladata en tudestg, talian e rumantsch. La translaziun dal terz Parairi en las differentas linguas uffizialas da la Svizra è stada indispensabla per far ina vasta consultaziun en ils chantuns ed en las vischnancas. Quest fatg declera per part il retard, cun il qual questa posiziun è vegnida inoltrada.

¹ Las linguas uffizialas da la Confederaziun èn il tudestg, il franzos ed il talian. Il rumantsch è lingua uffiziala en il contact cun personas da questa lingua sco er en il chantun Grischun.

Bilantscha da la realisaziun da la Convenziun da basa suenter ils emprims dus ciclus da surveglianza

10. Suenter il segund ciclus da surveglianza ha la Svizra cuntinuà consequentamain cun sia politica da sustegnair ils commembers da las minoritads naziunalas. Per ils commembers da las minoritads linguisticas èn vegnids fatgs progress impurtants ils ultims onns.

11. Il problem cun las plazzas da staziunament e da transit per ils viagiants chaschuna dentant anc adina fastidis.

Basa giuridica e structuradas instituziunalas

12. Las autoritads svizras han mantegnì lur interpretaziun integranta dal champ d'applicaziun personal da la Convenziun da basa, savend che la dumonda, sche ulteriuras communitads linguisticas, culturalas u religiusas duain eventualmain vegnir reconuschidas sco minoritads naziunalas, è fitg actuala ozendi, considerond che la diversificaziun da la societad svizra s'augmenta.

13. Las cundiziuns generalas legalas ed instituziunalas per proteger las minoritads naziunalas èn vegnidas meglieradas considerablamain dapi l'ultim ciclus da surveglianza. La deliberaziun d'in rom giuridic federal cumplexiv che eliminescha tschertas cuntradiziuns e che promova uschia l'egualitad è in pass impurtant.

14. Il Comité consultativ beneventa en spezial che las suandantas duas leschas impurtantas per las personas che appartegnan a las minoritads naziunalas èn entradas en vigur per il 1. da schaner 2010 resp. per il 1. da schaner 2012: la Lescha federala davart las linguas naziunalas e la chapientscha tranter las cuminanzas linguisticas (numnà qua sutvart: Lescha da linguas, L Ling) e la Lescha federala davart la promoziun da la cultura (LPCu)².

Discriminaziun ed intoleranza

15. La discriminaziun e l'intoleranza en Svizra na vegnan en general betg consideradas sco problem da l'entira societad, er betg da las cuminanzas minoritaras, malgrà ch'i vegn rapportà explicitamain da tenutas discriminantas generalas, per exempel da cas d'intoleranza envers tschertas gruppas. La regenza svizra è da l'avis che la basa legala existenta porscha actualmain ina protecciun suffizienta cunter la discriminaziun. Ella è dentant conscienta dal fatg che mo paucs cas da discriminaziun vegnan tratgs davant dretgira. Ella attribuescha quai a la malsegirezza ed a la tema sco er a las ristgas finanzialas ch'èn savens colliadas cun ina procedura davant dretgira e che impedeschan las victimas da discriminaziuns da prender la via giudiziala. Il dretg vertent pudess vegnir applitgà pli savens, sche la publicitad e las victimas potenzialas da discriminaziuns fissan infurmadas meglier. Perquai èsi deplorabel che l'elavuraziun d'ina lescha cumplexiva cunter la discriminaziun n'è betg progredida. Las autoritads èn da l'avis ch'ina tala legislaziun na saja betg necessaria entaifer il rom giuridic vertent. Questa tenuta restrictiva na vegn dentant betg sustegnida da la Cumissiun federala cunter il rassissem (CFR) e d'auters purtaders da decisiuns. Quels èn da l'opiniun che las normas respectivas èn incoerentas e betg enconuschentas avunda en la publicitad. Il Comité consultativ è dal medem avis: Ina lescha cumplexiva cunter la discriminaziun è per el evidentamain necessaria. Ultra da quai duessan las autoritads esser pli consequentas e procurar che la societad svizra saja infurmada meglier davart las prescripciuns giuridicas respectivas ed ils meds legals che stattan a disposiziun.

² La Lescha federala davart las linguas naziunalas e la chapientscha tranter las cuminanzas linguisticas è vegnida deliberada ils 5 d'october 2007; la Lescha federala davart la promoziun da la cultura (LPCu) è vegnida deliberada ils 11 da december 2009.

16. I para che la frequenza da las manifestaziuns publicas d'intoleranza da vart da tscher-tas partidas politicas è s'augmentada en consequenza da l'iniziativa dal pievel cunter la construcziun da minarets l'onn 2009. Malgrà ch'il sistem da la democrazia directa è in element caracteristic da la Svizra che la regenza considerescha sco indispensabel per la debatta publica davart dumondas da l'interess general, po il sistem da las iniciativas dal pievel chaschunar incumpatibilitads cun la protecziun dals dretgs umans fundamentals. Il Comité consultativ beneventa la prontezza da la regenza da schliar questa problematica.

Viagiants

17. Ils viaggiants èn confruntads vinavant cun gronds problems, en spezial areguard las relaziuns d'abitar, chaschunads tras lur moda da viver nomada. Malgrà ch'igl èn vegnidas fatgas grondas stentas en consequenza dal rapport da la Fundaziun da l'onn 2010 per schliar il problem da questa cuminanza en moda cumplessiva, vegnan anc adina annunziads cas da discriminaziun e da pregiudizis. La situaziun generala dals viaggiants chaschuna anc adina gronds fastidis, perquai ch'il problem chaschunà tras la mancanza da plazzas da staziunament e da transit è vegnì schlià mo per part ils ultims 10 onns. La Fundaziun n'ha anc betg avunda meds finansials e persunals per sviluppar soluziuns adattadas. Las autoritads federalas dues-san investir dapli per ch'ils chantuns possian stgaffir prioritarmain novas plazzas da staziunament e da transit. Tant l'acceptanza sociala da l'identitad da la cuminanza dals viaggiants sco er lur participaziun al process da decisiun pudessan vegnir meglieradas, en spezial sin plaun interchantunal. Correspudentamain impurtant èsi che las autoritads sa stentian da concepir las structuradas giuridicas e socialas uschia, che las minoritads naziunalas possian mantegnair lur cultura.

Sustegn da la lingua e cultura da las minoritads naziunalas

18. La Lescha da linguas (LLing) porscha bunas garantias legalas per l'utilisaziun dal tudestg, dal franzos, dal talian e dal rumantsch en l'administraziun federala ed en il contact tranter las persunas da questa lingua e las autoritads. La realisaziun da la lescha chaschuna dentant vinavant problems per ils emploiads talians e rumantschs da la Confederaziun, perquai ch'ils emploiads che appartegnan a las autras cuminanzas linguisticas disponan darar da las abilitads correspudentas per porscher in servetsch adequat en talian e rumantsch. Plinavant na sa laschi betg cumprovar stringentamain, sche la represchentanza linguistica è equilibrada qualitativamain, perquai che las datas che l'Uffizi federal da persunal ha rimnà na reguardan betg la posiziun ierarchica da las persunas che appartegnan a las minoritads linguisticas. Malgrà che la Confederaziun beneventa il barat linguistic per promover la plurilinguitad en l'administraziun federala ed en ils chantuns, dovri stentas sistematicas per garantir che tut las gruppas pon viver lur dretgs linguistics conform a la legislaziun svizra. En quest connex stoi vegnir renvià a la lescha da linguas dal chantun Grischun ch'è entrada en vigur per il 1. da schaner 2008 e che rinforza considerablmain la protecziun giuridica dal rumantsch e dal talian en il Grischun.

Sco ch'igl è gia vegnì menziunà en la «Resumaziun» è il rumantsch ina lingua parzialmain uffiziala da la Confederaziun. Ella vegn applitgada mo en contacts tranter persunas da questa lingua e las autoritads federalas, ma betg sco lingua da lavur en l'*administraziun federala*. La deposiziun «La realisaziun da la lescha chaschuna dentant vinavant problems per ils emploiads [...] rumantschs da la Confederaziun» n'è pia betg correcta.

Percunter è il rumantsch ina lingua uffiziala principala dal chantun Grischun.

Areguard la consideraziun dal nivel da responsabladad da persunas che appartegnan a minoritads linguisticas en las datas tenor las gruppas linguisticas vesair las explicaziuns ed actualisaziuns tar la cifra 121.

19. Las medias da las linguas minoritaras survegnan en Svizra vinavant subvenziuns publicas. La purschida d'emissiuns da radio rumantschas è remartgabla, sch'ins considerescha la grondezza da la minoritad linguistica rumantscha.

20. La Svizra cuntinuescha cun sias grondas stentas en il sector da l'instrucziun da ed en las linguas minoritaras ed ha dacurt amplifitgà il barat linguistic per promover la chapientscha vicendaivla spezialmain en las instituziuns da furmaziun en Svizra. La purschida d'instrucziun en rumantsch e talian resta cuntentaivla.

Participaziun da las minoritads

21. Er sche la Lescha da linguas (LLing) prescriba valurs da referiment per la represchentanza da las cuminanzas linguisticas en l'administraziun federala, pari che las persunas che appartegnan a la minoritad linguistica rumantscha sajan sutrepreschentadas sin il stgalim da cader.

Il medem vala per la minoritad linguistica taliana.

Areguard la nova actualisaziun da las valurs da referiment per la represchentanza da las gruppas linguisticas en l'administraziun federala e da las proceduras currentas vesair las explicaziuns tar la cifra 121.

22. I na dat nagina procedura d'audiziun efficazia che garantescha ch'ils interess dals viagiants vegnian communitgads a las differentas autoritads localas sin plaun intercantunal che s'occupan da dumondas davart questa minoritad.

II. CONSTATAZIUNS TAR ILS SINGULS ARTITGELS

Artitgel 3 da la Convenziun da basa

Champ d'applicaziun da la Convenziun da basa

Recumandaziuns dals dus ciclus da surveglianza precedents

23. En ils ciclus da surveglianza precedents èn las autoritads vegnidas encuraschadas da cuntinuar cun lur stentas d'ademplir ils basegns da las personas che appartegnan ad ina minoritad linguistica er ordaifer lur territoris tradiziunals e da dar dapli atenziun a la situaziun da las personas da lingua rumantscha e taliana. Il Comité consultativ ha ultra da quai recumandà a las autoritads d'intensivar il dialog cun personas che appartegnan a gruppas che na vegnan betg cumpigliadas da la Decleraziun svizra³ e da perseguir ina tenuta averta en quai che concerna la naziunalitad, particularmain areguard ils viagiants.

Situaziun actuala

24. En la pratica vegn la Convenziun da basa applitgada en Svizra per las personas che appartegnan a las minoritads linguisticas naziunals q.v.d. per las minoritads che discurran franzos, talian e rumantsch, per la minoritad tudestga en ils chantuns Friburg e Vallais, per la minoritad franzosa en il chantun Berna, per ils viagiants e per las personas che appartegnan a la cuminanza gidieua⁴.

25. Il Comité consultativ constatescha cun satisfacziun che las autoritads han mantegnì lur interpretaziun averta dal champ d'applicaziun da la Convenziun da basa. Tenor las autoritads permetta la Decleraziun ch'è vegnida fatga il mument da la ratificaziun da la Convenziun da basa ina interpretaziun dinamica che cumpiglia las personas che appartegnan a las minoritads linguisticas che vivan ordaifer lur intschess tradiziunal sco er las personas che appartegnan ad ulteriuras gruppas, sch'ellas adempleschan las pretensiuns fixadas en la Decleraziun. Tenor l'avis da las autoritads pudessan ulteriuras gruppas vegnir protegidas tras la Convenziun da basa, sch'ils criteris correspundents èn ademplids. Il Comité consultativ constatescha cun satisfacziun che las autoritads èn da l'avis che questa dumonda duess vegnir controllada regularmain. Ellas han perquai dumandà ils chantuns e las vischnancas en il rom da las consultaziuns ch'èn vegnidas fatgas en vista a l'elavuraziun dal terz rapport statal, sch'els èn da l'avis che anc autras communitads linguisticas, culturalas u religiusas da la Svizra stuessan vegnir reconuschidas sco minoritads naziunals. Unicamain il chantun Vad ha considerà che la reconuschientscha da la cuminanza muslima en Svizra sco minoritad naziunala pudess esser giustifitgada.

³ La Decleraziun en il document da ratificaziun deposità ils 21 d'october 1998 «Sco minoritads naziunals en il senn da questa Convenziun da basa valan en Svizra quellas gruppas da personas ch'èn numericamain pli pitschnas ch'il rest da la populaziun da la Svizra u d'in chantun, da las qualas ils commembers possedan la naziunalitad svizra, han dapi ditg relaziuns existentas, solidas e duravlas cun la Svizra ed èn animads da la voluntad da mantegnair cuminaivlamain quai che fa ora lur identitad, en spezial lur cultura, lur tradiziuns, lur religiun u lur lingua.»

⁴ Tenor la dumbraziun dal pievel l'onn 2000 discurran 63,7 % da la populaziun tudestg, 20,4 % franzos, 6,5 % talian e 0,5 % rumantsch. La quota da la minoritad gidieua importa 0,2 % da la populaziun ed il dumber dals viagiants vegn stimà a 30 000 personas, da las qualas 2500 fin 3000 han mantegnì ina furma da viver nomada u mez nomada. **Actualisaziun:** En l'enquista da structura da l'onn 2011 han inditgà 65,3 % ($\pm 0,1$) da la populaziun residenta permanenta tudestg, 22,4 % ($\pm 0,1$) franzos, 8,4 % ($\pm 0,1$) talian e 0,5 ($\pm 0,0$) rumantsch sco ina da lur linguas principalas. Dapi l'onn 2010 pon las personas interrogadas, quai vul dir las personas a partir da 15 onns che vivan en ina chasada privata, inditgar pliras linguas principalas. Per persuna èn vegnidas resguardadas fin a trais linguas principalas. La minoritad gidieua ha ina quota da 0,2 % ($\pm 0,0$) da la populaziun residenta permanenta.

26. Il Comité consultativ menziunescha cun interess che las autoritads federalas hajan dapi l'onn 2009 ina plattafurma per il dialog tranter l'administraziun federala e la populaziun muslima per discutir dumondas che concernan questa cuminanza⁵. Las autoritads han cuminatgà al Comité consultativ ch'il dialog davart quest tema duai vegnir cuntinuà cun la cuminanza muslima, ma ellas renvieschan er al fatg che la cuminanza muslima n'haja mai cuminatgà uffizialmain il giavisch da vegnir reconuschida sco minoritad naziunala. Percunter ha questa cuminanza exprimì il giavisch da survegnir il status d'ina minoritad religiosa che la permettess en differents chantuns da finanziar lieus da cultus, da dar instrucziun religiosa en las scolas, d'avair santeris e da garantir l'assistenza spirituala da las persunas muslimas en las prashuns ed en ils ospitals⁶.

En Svizra na pon ins betg discurre d'ina «cuminanza muslima». Pli precisa fiss la noziun «cuminanzas muslimas». Latiers tutgan en Svizra numerusas gruppas fitg variadas che sa differenzieschan tras lur direcziuns e tras lur praticas religiosas sco er tras lur lingua e tras lur origin etnic. I na dat nagina organisaziun da tetg che pudess reclamar per sai il dretg da represchentar la maioritad da la populaziun muslima che viva en Svizra.

Il dretg svizzer n'enconuscha betg il status da la «minoritad religiosa». La regulaziun da las relaziuns tranter il stadi e las cuminanzas religiosas è chausa dals chantuns (art. 72 al. 1 Cst.). En la gronda part dals chantuns datti systems per reconuscher cuminanzas religiosas sco instituziuns da dretg public u d'utilitad publica. Decisivas per la reconuschientscha èn las dumondas, quant grondas che las cuminanzas èn e dapi cura ch'ellas èn gia domiciliadas en Svizra. Da questa reconuschientscha na resulta betg ina protecziun speziala. Las «baselgias chantunales» survegnan uschia però differents privilegis sco la pussaivladad da laschar incassar taglias tar ses commembers tras il stadi, da retrair subvenziuns publicas u da dar religiun a las scolas statalas. Per quai ston ellas observar tschertas prescripziuns e preschentar per exempel lur finanzas.

Ultra da duas cuminanzas alevitas en il chantun Basilea-Citad ch'èn vegnidas reconuschidas l'onn 2012 sco instituziuns d'interess public po vegnir menziunada sco exempel la Communitad islamica da Lucerna (Islamische Gemeinde Luzern – IGL). Actualmain vegni discutà en il chantun Lucerna, sche la IGL duai vegnir reconuschida sco instituziun d'interess public. L'Uniun vadaisa da las associaziuns muslimas ha annunzià ch'ella veglia sa stentar da vegnir reconuschida en il chantun Vad sco instituziun d'interess public, suenter che l'onn 2007 è vegnida introducida ina lescha chantunala davart la reconuschientscha da las cuminanzas religiosas.

Areguard il «Dialog cun la populaziun muslima» che la Confederaziun ha inizià sto vegnir precisà il suandant: Ils lavuratori ch'èn vegnids organisads en il rom dal dialog han pussibilità d'examinar tschertas dumondas e tscherts problems, d'eruir pretendiments cuminaivlas a la Confederaziun ed a la populaziun muslima, ma er da skizzar e da realisar mesiras che la Confederaziun ha pudì prender pervia da sias cumpetenzas. L'ultim lavuratori ha gi lieu l'avrigl 2011. Davart ils resultats da las discussiuns ha infurmà il rapport «Dialog cun la populaziun muslima 2011 – Barat tranter las autoritads federalas ed ils muslims en Svizra». Il rapport preschenta las mesiras formuladas da la Confederaziun per promover l'integrasiun e l'egualitad da las schanzas da la populaziun muslima e per garantir ina coesistenza paschavla da tut las persunas che vivan en Svizra. Ils projects naziunals ch'èn vegnids lantschads durant il dialog cun la populaziun muslima èn vegnids cuntinuads dapi l'avrigl 2011. Ils 26 da november 2012 han represchentants politics da la Confederaziun, dals chantuns e da las vischnancas scuntrà las 18 persunas muslimas ch'eran sa participadas fin alura al dialog. Ils participants da

⁵ Il dialog vegn manà cun 18 personalitads che represchentan la diversitad dals origins etnic-culturalis e da las orientaziuns religiosas u betg confessiunals da la cuminanza muslima.

⁶ L'onn 2012 ha il parlament da Basilea-Citad reconuschì la cuminanza alevita sco cuminanza religiosa independenta.

questa scuntrada è s'accordada che las soluziuns concretas per tschintg temas identifitgads (la renconuschientscha da las cuminanze religiusas islamicas, il basegn d'infurmaziun vicendaivel da la populaziun musulma e betg musulma, la scolaziun e la furmaziun supplementara da persunas d'assistenza religiosa e la posiziun da las scolas envers la diversitad religiosa, il cumbat cunter la discriminaziun sco er il basegn da lieus per urar e da fossa en ils santeris) ston vegnir chattadas sin plaun chantunal e communal. Ils 8 da matg 2013 ha il Cussegl federal preschentà ses «Rapport davart la situaziun dals muslims en Svizra», ademplant uschia trais postulats parlamentars. En quel ha il Cussegl federal constatà che la gronda maioritad da las cuminanze musulmas e da la populaziun musulma viva paschaivlamain ensemen cun la societad svizra e sa participescha activamain a la vita sociala. Lur appartegnientscha religiosa na chaschuna betg problems spezial a questas persunas en il mintgadi en Svizra ed è darar il motiv per conflicts. Perquai desista il Cussegl federal da mesiras specificas per reducir differenzas religiusas tranter persunas da differentas cardientschas. Las purschidas d'integraziun existentas bastan tenor ses avis per pudair reagir en moda adequata sin eventuels problems.

27. En connex cun il criteri da la naziunalitad fan las autoritads valair che quel vegnia applitgà en moda flexibla, perquai che viagiants esters hajan gia in access liber a las plazzas da transit ed a las plazzas da staziunament existentas. Il Comité consultativ ha ultra da quai constatà cun satisfacziun che l'installaziun da plazzas pli grondas che correspundan meglier als basegns dals viagiants **esters** (che viagian en gruppas grondas) haja prioritad en plirs chantuns⁷.

28. Il Comité consultativ prenda enconuschientscha da questa iniziativa ed encuraschescha las autoritads da mantegnair la tenuta da dialog en lur relaziuns cun las persunas e gruppas che pudessan avair en il futur in interess vi da la protecziun tenor la Convenziun da basa.

Recumandaziun

29. Il Comité consultativ supplitgescha las autoritads da mantegnair lur interpretaziun flexibla e da garantir che tut las persunas che pudessan profitar da la protecziun tenor la Convenziun da basa sajan infurmadas correspondentamain e possian profitar effectivamain da la protecziun correspondententa tenor l'artitgel 3 da la Convenziun da basa.

Artitgel 4 da la Convenziun da basa

Rom instituziunal per cumbatter cunter la discriminaziun

Recumandaziuns dals dus ciclus da surveglianza precedents

30. En ils ciclus da surveglianza precedents èn las autoritads vegnidas intimadas d'extender la legislaziun cunter la discriminaziun per ch'i stettian a disposiziun meds legals efficacis, e d'intensivar las mesiras da monitoring sin quest sector. Plinavant ha il Comité consultativ recumandà da rinforzar las instituziuns dal cumbat cunter la discriminaziun da las razzas, particularmain cun stgaffir ina instanza independenta dals dretgs umans.

Situaziun actuala

31. Il Comité consultativ deplorescha che la tenuta da las autoritads en la dumonda d'elavurar ina lescha cumplexsiva cunter la discriminaziun n'è betg sa midada. Tenor l'avis da las autoritads na dovri betg ina tala legislaziun entaifer il rom giuridic vertent⁸, perquai che quel

⁷ En il chantun Argovia è vegnida messa en funcziun ina piazza da transit che tegna spezialmain quint dals basegns dals viagiants esters, ed en ils chantuns Friburg e Berna vegn examinada l'installaziun da duas grondas plazzas da transit per lung d'ina autostrada che stattan explicitamain a disposiziun als viagiants esters.

⁸ L'artitgel 8 da la Constituziun federala e tut las constituziuns chantunals garanteschon l'egualitad giuridica ed il scumond da discriminaziun. L'artitgel 261bis dal Cudesch penal svizzer sancziunescha la discriminaziun da las razzas, e numerusas autras prescripziuns giuridicas scumondan la discriminaziun en differents secturs da la vita.

permettia già ussa in cumbat efficaci cunter tut las furmas da discriminaziun. Il medem mument constateschan las autoritads che la publicitad n'enconuscha strusch las normas giuridicas cunter la discriminaziun. Per metter ina fin a quai han ellas instradà differentas mesiras da sensibilisaziun. En quest connex ha il Comité consultativ prendì enconuschientscha da la publicaziun d'ina mussavia giuridic cunter la discriminaziun rassistica ch'il Servetsch per il cumbat cunter il rassissem (SCRA) ha publitgà l'onn 2009 e che descriuva meds giuridics pussaivels en cas d'ina discriminaziun. Ultra da quai ha il SCRA organisà tranter ils onns 2010 e 2012 ina quarantina da furmazions supplementaras sin basa da quest mussavia.

32. La tenuta restrictiva da la regenza concernent ina lescha generala cunter la discriminaziun na vegn betg partida da la Cumissiuun federala cunter il rassissem (CFR)⁹, d'ina retscha da parlamentarisch sco er da represchentants da la societad civila. Quests partenaris da discurs han communitgà al Comité consultativ a chaschun da sia visita ch'els sustegnian la deliberaziun d'ina lescha cunter la discriminaziun cumplessiva e coerenta. Tenor lur avis èn las normas respectivas sparpagliadas per part e la situaziun giuridica per persunas che sa vesan sco victimas d'ina discriminaziun è nunsurveaivla. Las ultimas teman er savens ch'ils custs pudessan esser sproporziunadamain auts cumpareglià cun las schanzas da success. En spezial il sector da la protecziun cunter discriminaziun tranter persunas privatas è – tenor l'opiniun da la CFR – sviluppa en moda insufficienta. Perquai ha ella publitgà l'onn 2010 in rapport, en il qual ella propona mesiras per rinforzar l'urden giuridic svizzer en il sector da la protecziun cunter discriminaziun.

33. Il Comité consultativ reconuscha che la maioritad da ses partenaris da discurs, tranter quels ils represchentants da las minoritads, na pretendan betg resp. n'han betg il sentiment da vegnir discriminads. El punctuescha però che mo fitg paucas proceduras giudizialas vegnan iniziadas pervia da discriminaziun. Tenor las autoritads ha quai da far cun la malsegirezza e cun la tema che retegnan savens las victimas da discriminaziuns da prender la via giudiziala. Ils cas na vegnan betg davant il derschader pervia da las ristgas finanzialas ch'èn colliadas cun in process, perquai ch'i smanatschan gronds custs en cas ch'il process va a perder. Perquai è il Comité consultativ persvadi ch'il dretg vertent pudess vegnir applitgà pli savens, sche la publicitad e las victimas pussaivlas da discriminaziuns fissan infurmadas meglier. El è da l'avis ch'ina nova lescha generala cunter la discriminaziun saja evidentamain necessaria e che las autoritads avessan d'infurmar pli savens la populaziun davart las normas respectivas e davart ils meds giuridics cunter la discriminaziun.

La maioritad dal parlament e dal Cussegl federal èn s'exprimids fin ussa cunter ina lescha generala cunter la discriminaziun cun l'argument che persunas privatas possian sa dustar tenor il dretg vertent cunter discriminaziuns tras autras persunas privatas. Questa posiziun è vegnida communitgada al Cussegl dals dretgs umans en il rom da l'Examinaziun periodica universal (EPU) da la Svizra. Ils 14 da december 2012 è però vegnì deliberà il postulat Naef (12.3543: Rapport davart il dretg sin protecziun cunter discriminaziun). Cun quel vegn il Cussegl federal incumbensà da preschentar in rapport che mussa ils potenzials dal dretg federal vertent concernent la protecziun cunter discriminaziun e da dar ina survista dal dretg cumparativ concernent l'efficacitad da different instruments giuridics. Quest studi vegn realisà dal nov Center svizzer da cumpetenza per ils dretgs umans. Ina part da quest studi vegn a sa deditgar a la dumonda da l'access al sistem da dretg en cas d'ina discriminaziun da las razzas. Il studi vegn a sclerir la situaziun giuridica, ma er ad examinar aspects pratics, en spezial la dumonda tge obstachels che pon retegnair las persunas pertutgadas d'agir giuridicamain cunter discriminaziuns. Il studi duai esser avant maun l'onn 2015.

⁹ La CFR è in gremi naziunal independent installà da la Confederaziun che ha ina incarica da cussegliaziun per autoritads e per persunas privatas. Ella fa analisas e prenda mesiras en il sector politic, trametta victimas da discriminaziun ad instituzions spezializadas ed intervegn directamain, sche posts statals èn involvids.

34. Cun interess prenda il Comité consultativ enconuschientscha da la fundaziun da la «Rait da consultaziun per victimas da rassissem»¹⁰ l'onn 2008 ch'è d'ussa envi responsabla per il monitoring naziunal en il sector da la discriminaziun rassista en Svizra¹¹. Tut ils cas da discriminaziun annunziads vegnan registrads en ina banca da datas cuminaivla (DoSyRa) e mintga onn vegn preschentà in rapport che analysescha il svilup dals cas rassistics e da las conclusiuns che la regenza tira da tals e ch'ella preschenta a la publicitad. Tenor l'ultim rapport (2011) è il dumber dals cas rassistics, en spezial dals cas islamofobs, sa reducì. Las victimas principalas èn persunas da l'Africa subsahariana¹². Malgrà quest trend positiv e malgrà las stentas da sensibilisaziun e da prevenziun da las autoritads na mussan quests dumber tenor l'avis da la Rait betg la dimensiun efectiva d'acts rassistics.

La «Rait da consultaziun per victimas da rassissem» è vegnida fundada da la Cumissiun federala cunter il rassissem, da l'Associaziun Humanrights.ch e da plirs centers da cussegliaziun. La participaziun è facultativa ed ils commembers existents decidan davart la participaziun d'ulteriurs interessents. La Rait da consultaziun n'ha nagina incumbensa uffiziala. Las organisaziuns participadas èn da differenta grondezza ed en differentamain preschentas en las regiuns. Ils rapports annuals dattan ina buna survista qualitativa da las activitads dals centers da cussegliaziun, na permettann dentant betg conclusiuns quantitativas davart la situaziun en Svizra. Tenor l'ultim rapport da l'onn 2011 èn remartgas rassisticas la furma la pli frequenta da discriminaziun. Talas èn vegnidas communitgadas da tut ils secturs socials, pertutgadas principalmain eran persunas da l'Africa al sid da la Sahara.

35. En quai che concerna l'installaziun eventuala d'in post da mediaziun constatescha il Comité consultativ ch'il Cussegl federal¹³ è – suenter ina vasta consultaziun – arrivà a la conclusiun ch'il basegn d'ina tala instituziun na saja betg avant maun ch'i saja pli raschunavel da crear il Center svizzer da cumpetenzza per ils dretgs umans (CSDU)¹⁴ l'onn 2011. El punctuescha che plirs chantuns sviluppeschian instituziuns che sensibiliseschan la populaziun e l'administraziun chantunala da resguardar ils dretgs umans¹⁵.

Recumandaziuns

36. Il Comité consultativ appellescha a las autoritads da reveder lur posiziun concernent ina lescha cumplexsiva davart la discriminaziun e – per survegliar la situaziun – da cuntinuar cun la registraziun sistematica da datas davart la discriminaziun.

Ponderaziuns davart in'eventuala lescha cumplexsiva cunter la discriminaziun pon vegnir fatgas pir cur ch'il Center svizzer da cumpetenzza per ils dretgs umans ha preschentà ses studi davart l'efficacitad dals differents instruments giuridics cunter la discriminaziun. Vesair tar quest tema las explicaziuns tar la cifra 33.

37. Il Comité consultativ supplitgescha las autoritads d'infirmar pli savens la populaziun davart ils meds giuridics pussaivels cunter discriminaziun. Impurtant èsi cunzunt che persunas ch'èn periclitadas spezialmain da la discriminaziun vegnian infurmas en moda cumplexsiva davart lur dretgs e davart ils meds legals che stattan a disposiziun ad ellas.

¹⁰ Da la Rait da consultaziun fan part diesch posts da cussegliaziun locals e la Cumissiun federala cunter il rassissem (CFR) extraparlamentara.

¹¹ La retschertga da datas da la Rait da consultaziun vegn cumpletada d'ulteriuras funtaunas sco la «Cronologia dals cas rassistics en Svizra» ed ils rapports davart l'antisemitissem da la Federaziun svizra da las communitads israelitas (FSCI) e da la «Coordinaziun intersocietara cunter l'antisemitissem e la diffamaziun» (CICAD).

¹² L'onn 2011 èn vegnids registrads 156 cas da discriminaziun da persunas da pajais al sid da la Sahara envers 178 l'onn 2010.

¹³ Il Cussegl federal è la regenza da la Svizra.

¹⁴ Il CSDU è in center da servetschs. El duai promover e facilitar il process da la Svizra da realisar obligaziuns internaziunals concernent ils dretgs umans.

¹⁵ Uschia ha per exempel il chantun Genevra creà l'onn 2008 in biro chantunal dals dretgs umans.

Discriminaziun da viagiants

Recumandaziuns dals dus ciclus da surveglianza precedents

38. En ils ciclus da surveglianza precedents ha il Comité consultativ recumandà a las autoritads d'elavurar mesiras concretas per reducir la discriminaziun dals viagiants, particularmain areguard lur relaziuns d'abitar colliadas cun lur moda da viver mez nomada.

Situaziun actuala

39. Il Comité consultativ constatescha che viagiants¹⁶ che mantegnan lur moda da viver nomada e che exerciteschan in commerzi ambulat èn confruntads vinavant cun difficultads, en spezial da gener administrativ. Tenor las infurmaziuns da plirs partenaris da discurs èn viagiants savens sfurzads d'occupar ina piazza da lavur regulara stabla per pudair retrair vinavant l'agid social che vegn pajà ora ina giada l'emna (directamain al spurtegl da la vischnanca da domicil). Questa pratica n'è betg cumpatibla cun ina moda da viver nomada e chaschuna a lur avis ina discriminaziun indirecta. La Cumissiun federala cunter il rassissem renviescha ultra da quai al fatg che uffants ch'èn en gir cun lur famiglia durant la stad (per regla da l'avrigl a l'october) na pon anc betg far dapertut in diplom da scola equivalent sco ils uffants da famiglias residentas.

40. Il Comité consultativ constatescha che l'incapacitad d'adattar las reglas per il pajament emnil da l'agid social a la situaziun dals viagiants po importar per quels ina chargia sproporziunada cumpareglià cun ils auters retschaviders da prestaziuns. Ina tala pratica n'è betg cumpatibla cun il scumond da discriminaziun da la Convenziun da basa. Il Comité consultativ fa endament che mesiras per promover l'egualitad cumpletta ed effectiva tranter las persunas che appartegnan a las minoritads naziunalas e las persunas che appartegnan a la maioritad na vegnan betg resguardadas sco discriminaziun. El constatescha en quest connex cun interess ch'il Tribunal federal è vegnì a la conclusiun en sia sentenza dals 15 da mars 2012 ch'i saja avant maun ina discriminaziun envers ina dunna impedida che appartegna a la cuminanza dals viagiants. Il Tribunal ha chattà che la refusa dal servetsch social – giuditgond la dumonda per ina renta da la AI – da tegnair quint da la moda da viver nomada d'ina persuna impedida che appartegna a la cuminanza dals viagiants, saja ina discriminaziun indirecta. Il Comité consultativ constatescha cun satisfacziun ch'il Tribunal federal applitgescha ussa sia anteriura giurisdicziun, tenor la quala ils interess legitims dals viagiants da mantegnair lur identitad e lur tradiziuns spezialas stoppian vegnir resguardads, er per il sector dal dretg d'assicuranza sociala.

La sentenza dal Tribunal federal dals 15 da mars 2012 è vegnida publitgada en la collecziun da las sentenzias directivas sut la referenza DTF 138 I 205. Il Tribunal federal dat a la Convenziun da basa emprima prioritad entaifer ils instruments internaziunals che stipuleschan ina protecciun speziala per ils viagiants. Quai correspunda a las stentas da la regenza svizra dals ultims onns, da render pli enconuschenta la Convenziun da basa tar las autoritads e da sensibilisar talas da l'applitgar.

Recumandaziun

41. Il Comité consultativ supplitgescha las autoritads instantamain da prender mesiras pli severas per promover l'egualitad cumpletta ed effectiva da tut ils viagiants e da lur moda da viver tradiziunala, en spezial cun realisar svelt la sentenza ch'il Tribunal federal ha preni ultimamain.

¹⁶ Ils viagiants che mantegnan lur moda da viver nomada appartegnan per gronda part a la cuminanza dals Jenics. En Svizra datti relativamain paucs Manouches (da derivanza franzosa) e Sinti (da derivanza tudestga). Savens èn quels integrads en la cuminanza dals Jenics svizzers viagiants tras maridaglia e tras relaziuns da parentella.

La sentenza dal Tribunal federal dals 15 da mars 2012 è in impuls positiv per las autoritads da resguardar la moda da viver dals viagiants. Ella pudess er avair consequenzas per ulteriurs secturs giuridics e pratics, en spezial per l'agid social.

Artitgel 5 da la Convenziun da basa

Preschentaziun e promoziun da la cultura e da l'identitad dals viagiants

Recumandaziuns dals dus ciclus da surveglianza precedents

42. En ils ciclus da surveglianza precedents èn las autoritads vegnidas intimadas da promover la lingua e la cultura dals viagiants e da facilitar als uffants da viagiants che vivan en moda nomada da frequentar la scola. Il Comité consultativ ha recumandà ultra da quai d'augmentar l'agid finanziel public a favur da las instituziuns che promovon la cultura dals viagiants.

Situaziun actuala

43. Il Comité consultativ constatescha cun interess che l'Uffizi federal da cultura ha elavurà en stretga collavuraziun cun represchentants da la communitad dals viagiants in glossari da la lingua jenica che duai gidar a meglierar las enconuschientschas da questa lingua e las cumpetenzas linguisticas en questa lingua. A chaschun da la lantschada da questa ovra è vegnida concedida ina CD cun discurs en lingua jenica.

Il glossari vegn edì da l'organisaziun da tetg dals viagiants, da la «Associaziun dals viagiants» cun sustegn da l'Uffizi federal da cultura. Cumplettada vegn questa ovra d'ina DVD e betg d'ina CD.

44. Il Comité consultativ beneventa l'entrada en vigur da la Lescha federala davart la promoziun da la cultura (LPCu) l'onn 2012 che porscha ina basa giuridica solida per conceder vinavant subvenziuns publicas a las associaziuns dals viagiants e che dat a quellas, grazia a las novas funcziuns da survegliar la Fundaziun¹⁷, dapli pussaivladads dad influenzer decisiuns en dumondas ch'èn d'interess per ellas.

L'artitgel 17 da la nova Lescha federala davart la promoziun da la cultura (LPCu) na dat betg exnum dapli pussaivladads d'agir als viagiants, dastgass dentant rinforzar la rolla da la Fundaziun «In futur per ils viagiants svizzers». Ed i na sa tracta betg d'ina funcziun da «surveglianza», mabain plitost d'ina funcziun da coordinaziun.

45. Il Comité consultativ deplorescha però ch'ils meds finansials deliberads fin l'onn 2015 n'èn betg vegnids adattads a las eventualas novas incumbensas da la Fundaziun e resguarda las resursas da la Fundaziun – en vista a sias incumbensas vastas e pretensiusas per mantegnair l'identitad e la moda da viver tradiziunala dals viagiants – sco insufficientas areguard las finanzas sco er areguard il personal.

Recumandaziun

46. Il Comité consultativ conferma sia pretensiun a las autoritads d'augmentar cleramain l'agid finanziel public per las associaziuns dals viagiants, en spezial per la Fundaziun, per che quellas disponian d'avunda meds finansials per ademplir lur incumbensas. Quai vala en spezial en vista a las novas pussaivladads che resultan da la Lescha federala davart la promoziun da la cultura (LPCu) che ha tranter auter l'intent da pussibilitar als viagiants ina moda da viver che correspunda a lur cultura. Sin plaun chantunal ed interchantunal ston vegnir creads ed applitgads mecanissem efficaiz per tadlar questas persunas.

¹⁷ L'artitgel 17 LPCu prevesa: «La Confederaziun po prender mesiras per pussibilitar a las viagiantas ed als viagiants ina moda da viver che correspunda a lur cultura.» Quai pudess extender las cumpetenzas da la Fundaziun.

Mancanza da piazzas da staziunament e da transit per viagiants

Recumandaziuns dals dus ciclus da surveglianza precedents

47. En ils ciclus da surveglianza precedents èn las autoritads vegnidas intimadas d'introducir novas garanzias giuridicas per facilitar la planisaziun e la creaziun da piazzas da staziunament e da transit. Plinavant ha il Comité consultativ recumandà a Confederaziun da stgaffir dapli stimulsi finansials per motivar ils chantuns d'agir; ina mesira pussaivla fiss da duvrar per quest intent areals dal militar ch'èn ord funcziun. Las leschas chantunals da la planisaziun dal territori e da construcziun sco er ils reglaments da polizia communal duessan vegnir revedids per facilitar als viagiants da metter lur rulottas per in curt temp sin terren privat, e la coordinaziun tranter las vischnancas duess vegnir rinforzada.

Las recumandaziuns en il segund Parairi davart la Svizra dal Comité consultativ che han encuraschè las autoritads svizras «*d'introducir novas garanzias giuridicas sin plaun federal per facilitar e per accelerar la planisaziun e la creaziun da piazzas da staziunament e da transit*» n'èn betg vegnidas surpigliadas dal Comité dals ministers en la resoluziun dals 19 da november 2008. Il Comité dals ministers ha recumandà a la Svizra empè da quai il suandant: «*Facilitar ed accelerar cun mesiras adequatas la planisaziun e la creaziun da piazzas da staziunament e da transit per ils viagiants*».

Ultra da quai han il Comité consultativ ed il Comité dals ministers envidà da quel temp las autoritads svizras da rinforzar la collavuraziun «*interchantunala*» da la planisaziun fin a la gestiun da piazzas da staziunament e da transit e betg – sco menziunà qua survart – la collavuraziun «*tranter las vischnancas*».

Situaziun actuala

48. Cun preoccupaziun legia il Comité consultativ en il rapport annual 2010 da la Fundaziun ch'il dumber da piazzas da staziunament n'è betg vegnì augmentà marcantamain e che las 14 piazzas ch'èn actualmain avant maun (envers 11 da pli baud) cuvran mo in terz dal basegn. La situaziun tar las piazzas da transit è sa pegiurada vinavant: Lur dumber è sa reducià da 51 a 42, ed i sto vegnir menziunà che tschertas da questas piazzas na vegnan betg pli duvradas pervia da lur qualitad insufficienta. Il Comité consultativ è preoccupà pervia da questa situaziun, perquai ch'ella restrenscha las pussaivladads dals viagiants da mantegnair lur moda da viver usitada, schebain che adina dapli dad els – er dals giuvenns – giavischan quai.

Il dumber total da las piazzas da transit è bain sa reducià, betg il dumber da posts da rulottas, perquai che las novas piazzas èn en general pli grondas che las piazzas ch'èn vegnidas serradas.

Plirs chantuns sa stentan vinavant da stgaffir novas u da sanar las piazzas esistentas per viagiants. Il *chantun Genevra* ha p.ex. endrizzà il settember 2012 la nova piazza da staziunament «*La Bécassière*». La piazza cun ina surfatscha da passa 5 hectaras tutga al chantun ed è vegnida equipada sin ses custs cun ina lavandaria, cun ina piazza da parcar, cun indrizzs sanitar e cun in local cuminaivel. Dals posts disponibels èn deditgads 51 a commerziants da fieras e 46 a viagiants. Er la piazza da transit cun 15 posts che ha pudì vegnir inaugurada ils 21 da zercladur 2013 a *Winterthur en il chantun Turitg* suenter discurs da 10 onns sto er vegnir menziunada. En il *chantun Vad* ha il parlament chantunal sustegnì la fin d'avrigl 2013 unanimamain ina petiziun ch'è vegnida inoltrada da famiglias da la cuminanza jenica vadaisa e che dumonda l'installaziun d'ina piazza da staziunament equipada correspudentamain. Ils auturs da la petiziun èn sa basads sin lur status sco minoritad naziunala reconuschida en il senn da la Convenziun da basa. La petiziun è vegnida surdada a la regenza (executiva) che examinescha, cun tge soluziuns che la petiziun pudess vegnir ademplida. Il *chantun Soloturn* vul stgaffir ina u duas novas piazzas da staziunament pitschnas. L'emprima per tschintg fin diesch rulottas duai

vegnir creada sin il territori da la vischnanca da Biberist. Discurs en quest connex vegnan manads en il rom d'ina grupp da lavur, da la quala fa er part la «Associaziun dals viagiants». Dapi il zercladur 2013 metta ultra da quai in'associaziun dal chantun Soloturn a disposiziun transitoricamain terren als viagiants sco piazza da transit. Il *chantun Argovia* ch'è fitg activ en quest regard ha terminà la sanaziun da las plazzas da transit ad Aarau ed a Windisch e prendì per mauns la renovaziun da las plazzas a Würenlos ed a Zofingen. Ultra da quai stat ina procedura avant sia terminaziun che vul francar la piazza da transit a Merenschwand en il plan directiv chantunal.

I sto er vegnir menziunà ch'ils *chantuns da la Svizra franzosa* vulan tshertgar soluziuns cuminaivlas per eliminar la mancanza da plazzas da transit per viagiants, en spezial per viagiants esters. La Conferenza latina dals schefs dals departaments da giustia e polizia (CLDGP) vuless stgaffir uschè svelt sco pussaivel almain ina piazza da transit per chantun. Previs èsi er d'elavurar ina basa giuridica cuminaivla che regla meglier la recepziun e la migraziun dals viagiants. Eventualmain pudess vegnir mess sin pes in concordat interchantunal.

49. Tuttina constatescha il Comité consultativ cun interess che svilups positivs en il sector da la planisaziun chantunala dal territori possian vegnir nudads che resguardan en il fratemp ils basegns dals viagiants Uschia avevan la fin da l'onn 2010 gia 14 (da 26) chantuns – cumpareglià cun mo 5 l'onn 2005 – examinà la situaziun e concludì da prevair plazzas per ils viagiants en lur plans directivs. 3 ulteriurs chantuns, dals quals ils plans directivs vegnan elavurads actualmain, han plans en questa direcziun. Ils concepts generals dals chantuns Son Gagl ed Argovia che sa basan sin in partenadi cun las vischnancas e che fixeschan las cumpetenzas da mintga actur servan actualmain sco buns exempels per ils chantuns Berna, Turitg e Sviz che vulan stgaffir novas plazzas tenor la medema moda da proceder.

Ils chantuns cuntinueschan cun lur stentas da resguardar plazzas da staziunament e da transit per ils viagiants en lur plans directivs. Quai era er il cas tar il *chantun Neuchâtel*, dal qual il plan directiv revedì è vegnì approvà dal Cussegl federal il zercladur 2013. Sin basa da questa nova planisaziun ha il chantun Neuchâtel cuntinuà las lavurs per stgaffir ina piazza da transit permanenta. Per superar situaziuns d'urgenza è la primavaira 2013 vegnida messa a disposiziun als viagiants ina piazza da transit temporara. Il *chantun Turitg* vul ultra da quai integrar en ses plan directiv revedì in nov chapitel cun il titel «Plazzas da staziunament e da transit per viagiants». Parallelamain a quai lavura el vi d'in concept cun il titel «Viagiants en il chantun Turitg» e vi da la creaziun d'in post ch'è responsabel per questas dumondas. Il parlament dal chantun Turitg dastgass s'exprimer davart quests projects il mars 2014.

50. Il Comité consultativ è vegnì a savair che la Confederaziun sa stenta bain da sustegnair finanziarmain ils chantuns cun als vender ina part da ses parc d'immobiglias – particularmain anteriurs areals da militar – ma che las pussaivladads per duvrar questas immobiglias sco lieus per intents da dimora èn limitadas. Tar la gronda part sa tracti da construcziuns spezialas (refugis, sustas, barrieras antitanc) che na correspundan betg a las prescripziuns civilas actualas e che sa chattan ordaifer las zonas da construcziun. Uschia èn da 50 lieus previs vegnì fixà fin ussa in unic areal per stgaffir ina nova piazza per viagiants.

Malgrà las difficultads «tecnicas» menziunadas ha la Confederaziun pudì proponer als chantuns 50 plazzas ch'èn adattadas per vegnir duvradas da nov sco plazzas da staziunament u da transit per viagiants. L'intenziun da la Confederaziun n'è betg stada quella «*da sustegnair finanziarmain ils chantuns*», mabain d'als gidar tar la tshertga da plazzas cun als offrir ina part da ses parc d'immobiglias, en spezial anteriurs areals da militar. Tar las difficultads da duvrar quests areals sco plazzas da staziunament e plazzas da transit tutgan er ils criteris ch'ils chantuns han fixà. I vegn dentant cuntinuà cun questas discussiuns. Il *chantun Giura* per exempel collavura actualmain cun Armasuisse per chattar ina soluziun per eliminar la mancanza da plazzas da staziunament e da transit sin ses territori.

51. Il Comité consultativ constatescha che la dimora curta ch'è apprezziada tar ils viagiants pudess – tenor l'avis da plirs chantuns – porscher per part ina soluziun per il problem da las plazzas da transit mancantas. El beneventa questa proposta da duvrar quest potenzial en moda pragmatica e d'examinar per exempel la pussaivladad da stgaffir ina plattafurma d'internet che permettess als viagiants da barattar infurmaziuns sur da vischnancas che permettian ina fermada spontana. La cumissiun taxescha las stentas da tschertas vischnancas che permettian regularmain ina fermada spontana sco ludaivlas. Ella deplorescha però che las prescripziuns polizialas davart l'urden public vegnian applitgadas en moda restrictiva en la gronda part dals cas, quai che limitescha questa opziun en la pratica.

En cas da las cumplettaziuns salidaivlas tar las plazzas da transit uffizialas na sa tracti betg da plazzas per «dimoras curtas», mabain da plazzas per ina «fermada spontana».

52. En quai che riguarda la coordinaziun intercomunala menziunescha il Comité consultativ che la Conferenza svizra dals directurs da construcziun, da planisaziun e da protecziun da l'ambient (CCPA) beneventia il barat d'infurmaziuns e d'experiences avant maun ed al resguardia sco fitg util. Percunter s'exprima la CCPA cunter l'idea d'integrar plazzas da staziunament e da transit per viagiants en ils programs d'aglomeraziun e da fixar che la garanzia d'agids finansials da la Confederaziun per quests programs dependia da la realisaziun efectiva da questas plazzas.

Tar questa coordinaziun sa tracti – sco gia menziunà – d'ina coordinaziun «interchantunala» e betg d'ina coordinaziun «intercomunala» (vesair il terz Rapport, cifra 53 ss. e segund Parari, cifra 82).

Plirs chantuns sustegnan la posiziun refusanta da la CCPA envers l'idea d'integrar en ils programs d'aglomeraziun plazzas da staziunament e da transit per viagiants planisadas. Els èn da l'avis ch'ils meds finansials limitads da la politica d'aglomeraziun duessan vegnir duvrads per sias finamiras prioritarias, oravant tut en il sector dal traffic e che criteris supplementars en connex cun auters giavischs politics dal stadi na possian betg vegnir colliads cun tals.

53. Il Comité consultativ deplorescha questa tenuta che stat en cuntradiziun cun las recumandaziuns da la Fundaziun che giavischa ina integraziun pli ferma dals gremis spezialisads. El deplorescha che intgins acturs n'han fin oz betg dapli interess vi dal tema dals viagiants ed è da l'avis ch'i dovra dapli sustegn da la Confederaziun per sensibilisar tut las parts pertutgadas. El ha prendì enconuschientscha da la posiziun da las autoritads che fan valair ch'il sistem federal da la Svizra garantescha la proximitad al burgais da las instituziuns chantunals. Perquai possian quellas tegnair meglier quint da las aspectativas da la populaziun. Tuttina tegna el questa posiziun mo alura sco utila, sch'ella pussibilitescha models da cooperaziun entaifer il maun public, per che las cumpetenzas disponiblas ed ils meds finansialas vegnian duvrads il meglier pussaivel. Pia stuess la Confederaziun surpigliar ina rolla directiva pli ferma en quest sector.

54. Il Comité consultativ constatescha cun preoccupaziun che la moda da viver tradiziunala dals viagiants chaschuna anc adina grondas sfidas per la Svizra e ch'il problem da las plazzas da staziunament e da las plazzas da transit che mancan è anc adina avant maun suenter 10 onns. El appellescha a la Confederaziun da far valair tut sias cumpetenzas en quest sector per eliminar las difficultads actualas.

Recumandaziuns

55. Il Comité consultativ appellescha puspè a las autoritads d'eliminar uschè svelto sco pussaivel la mancanza alarmanta da plazzas da staziunament e da transit per ils viagiants. Mesiras resolutas èn necessarias per intimar instantamain tut ils acturs sin plaun federal, chantunal e communal da s'occupar en emprima prioritad dals problems dals viagiants, e quai en il

rom dals plans naziunals da l'organisaziun dal territori. Ultra da quai ston vegnir sanadas plazzas manglusas e ston vegnir prendidas mesiras da sensibilisaziun en la publicitad, tar las vischnancas e tar ils proprietaris da bains immobigliars privats per favurisar la fermativa spontana.

Las autoritads svizras èn conscientas da las difficultads, cun las qualas ils viaggiants èn confrontads, ed ellas tshertgan activamain soluziuns. La mancanza da plazzas da staziunament e da transit è effectivamain *seriusa*. En la versiun originala englaisa dal terz Parairi vegni discurre d'in «*severe shortage of stopping places and transit sites*». Da designar questa mancanza sco «*criant*», sco che quai vegn fatg en la formulaziun franzosa, na fiss dentant betg exact. La translaziun franzosa da questa noziun è pia faussa e sto vegnir curregida.

Ils basegns dals viaggiants ston dal rest vegnir resguardads en la planisaziun directiva *dals chantuns*. Perquai che la planisaziun dal territori è chausa dals chantuns (art. 75 al. 1 Cst.), na datti betg plans «naziunals» d'utilisaziun. En il rom da l'approvaziun dals plans chantunals d'utilisaziun ha la Regenza naziunala dentant ina rolla impurtanta cun render attent ils chantuns als basegns dals viaggiants.

«In futur per ils viaggiants svizzers», la Fundaziun da la Confederaziun, ch'è vegnida consultada a chaschun da l'elavuraziun da la Posiziun qua avant maun, è da l'avis che mo la Confederaziun saja en cas da midar las posiziuns dals chantuns ch'èn sa mussads reservads fin ussa cun stgaffir plazzas per ils viaggiants. Sche questa incumbensa vegnia surdada a la Fundaziun, saja quai indispensabel da la conceder bler dapli meds finansials che oz e da la metter eventualmain er a disposiziun terren che tutga a la Confederaziun. Ultra da quai stuessan il Cussegl federal ed il Departament federal da l'intern surpigliar ina rolla da coordinaziun en cas d'ina collavuraziun directa cun ils chantuns per stgaffir novas plazzas e per sanar plazzas existentas. Questa tenuta vegn sustegnida da plirs chantuns.

Sco explitgà en il terz Rapport da la Regenza svizra davart la realisaziun da la Convenziun da basa en quest regard sa stenta la Confederaziun da crear impuls finansials per stgaffir plazzas per viaggiants cun offerir als chantuns ina part dal parc d'immobiglias, en spezial anteriurs areals da militar disponibels.

56. Il Comité consultativ supplitgescha las autoritads d'examinar tut las soluziuns pussaivlas per realisar las conclusiuns dal rapport annual 2010 da la Fundaziun.

Artitgel 6 da la Convenziun da basa

Promozion da la toleranza e dal dialog intercultural

Recumandaziuns dals dus ciclus da surveglianza precedents

57. En ils ciclus da surveglianza precedents èn las autoritads vegnidas supplitgadas da sensibilisar pli fitg la populaziun per la cultura dals viaggiants per che pregiudizis possian vegnir reducids e da prender pli savens mesiras per promover la toleranza e la chapientscha vicendaivla.

58. Las autoritads vegnan ultra da quai intimadas da cumbatter pli decididamain l'intoleranza e la xenofobia en la debatta politica.

59. Plinavant vegnan las autoritads supplitgadas d'intimar ils chantuns pertutgads da motivar las decisiuns da natiralisaziun per prevegnir a conclus discriminants.

Situaziun actuala

60. Il Comité consultativ ha apprezia danovamain il clima general da toleranza e da chapientscha vicendaivla, en spezial envers las minoritads linguisticas che regna en la societad svizra, e l'impurtanza che las autoritads dattan a la varietad culturala ed etnica.

61. Il medem mument constatescha il Comité consultativ cun preoccupaziun ch'i dettia – malgrà las stentas rinforzadas da las autoritads chantunales e federalas e da la Fundaziun per meglierar la chapientscha da la cultura e da las tradiziuns dals viagiants – anc adina pregiudizis envers quels sco resultat d'ina nunenconuschientscha profunda da lur derivanza, cultura e moda da viver.

Las stentas sin plaun federal per sensibilisar la populaziun per ils basegns dals viagiants vegnan cuntinuadas. Uschia ha la Cumissiun federala cunter il rassissem CFR organisà il december 2012 a Berna ina scuntrada cun delegads d'integraziun dals chantuns e da las vischnancas e cun spezialists per la tematica dals viagiants. Er il december 2012 ha la CFR deditgà ultra da quai ses bulletin TANGRAM al tema «Jenics, Sinti/Manouches e Roma en Svizra». Cun quest bulletin ha la CFR vulì purtar dapli quietezza en la debatta ed intermediar enconuschientschas che gidan ad evitar simplificaziuns e stigmatisaziuns inadmissiblas.

Degna da vegnir menziunada è er la preschentaziun dal terz Rapport davart la realisaziun da la Convenziun da basa da l'avust 2012 davant la Cumissiun per scienza, educaziun e cultura dal Cussegl naziunal sin ses giavisch. A questa chaschun han il Departament federal da l'intern ed il Departament federal d'affars externs pudì preschentar als commembers dal parlament federal la communitad dals viagiants en Svizra che han mantegnì ina moda da viver nomada. Ils dus departaments han insistì da quel temp sin la necessitad d'augmentar ils meds finansials e da rinforzar las cumpetenzas da la Fundaziun «In futur per ils viagiants svizzers».

Concernent las stentas da sensibilisaziun da la Fundaziun «In futur per ils viagiants svizzers» stoi vegnir menziunà che quella ha avert e preschentà sia exposiziun en l'internet «Viagiants svizzers en il passà ed en il preschent» ils 13 da settember 2012 (ulteriuras infurmaziuns davart quest tema vesair la cifra 59 dal terz Rapport). Plirs chantuns sa participeschan a la finanziaziun da questa pagina d'internet. Il *chantun Grischun* ha organisà a Cuira ina preschentaziun da la pagina d'internet per las medias.

62. Il Comité consultativ deplorescha ils stereotips stinads ed auters clichés ch'engrevgeschan en tschertas vischnancas la discussiun areguard l'installaziun da plazzas da staziunament. Tenor l'opiniun da plirs partenaris da discurs ha quai savens per consequenza che l'installaziun da talas plazzas vegn refusada, perquai che la populaziun indigena pudess esser cunter tals. Per ils medems motivs refusan las autoritads savens er la fermada spontana. Il Comité consultativ constatescha ch'ils viagiants han savens ina reputaziun negativa tar la maioritad da la societad. Questas tenutas sa reflecteschan en las difficultads da las autoritads, da schliar il problem da la mancanza da plazzas da staziunament. Per il Comité consultativ èsi prioritar da prender mesiras concretas cunter quests pregiudizis. Perquai èsi decisiv che las autoritads surpiglian in rolla activa per sensibilisar la maioritad da la societad per la legitimitad dals basegns dals viagiants che vulan mantegnair la moda da viver nomada.

63. Il Comité consultativ constatescha vinavant cun preoccupaziun ch'ils votants svizzers han acceptà l'onn 2009 l'iniziativa dal pievel¹⁸ per francar il scumond da minarets en la Constituziun federala cun 57,5 % vuschs affirmativas¹⁹. I dat indizis che remartgas intolerantas da vart da tschertas partidas politicas èn s'augmentadas fermamain en il decurs da questa vota-

¹⁸ Il dretg d'iniziativa è in dretg fundamental dals burgais svizzers, garanti da la Constituziun (art. 139). Cun rimnar las sutta-scripziuns da 100 000 votants po entaifer 18 mais dapi la publicaziun uffiziala da l'iniziativa vegnir pretendida ina revisiun parziala da la Constituziun federala che vegn suttamessa al pievel ed als chantuns per la votaziun.

¹⁹ Suentar la votaziun è vegnì integrà in nov art. 72 en la Constituziun federala che scumonda la construcziun da minarets.

ziun. A chaschun da lur scuntrada cun il Comité consultativ han ils represchentants da las organisaziuns muslimas explitgà che violenza verbala cunter l'islam saja derasada en Svizra dapi la votaziun, en spezial en l'internet. Curaschi dat il fatg che las medias han prendì en il fratemp mesiras d'autoregulaziun, uschia p.ex. in scumond d'anonimitad en l'internet e la serrada automatica dals contos da persunas che derasan remartgas rassisticas. Perquai ha il Comité consultativ prendì enconuschientscha cun consternaziun ch'in commember da la Partida populara svizra (PPS) ha derasà il zercladur 2012 via Twitter ina novitad, en la quala era il discurs d'ina «notg da cristal» cunter muslims. Cun satisfacziun prenda il Comité consultativ enconuschientscha dal fatg ch'il pertutgà è vegnì exclus immediatamain da la suprastanza da sia partida e ch'el è actualmain l'object d'ina inquisiziun penala tenor l'artitgel 261bis dal Cudesch penal svizzer (CP) che sancziunescha la discriminaziun da las razzas e discurs d'odi.

64. Tenor infurmaziuns da las autoritads han quests eveniments procurà il medem mument per in midament sanadaivel dal pensar da parts da la populaziun svizra ch'è main pronta che pli baud da bagatellisar eveniments rassistics. Ultra da quai han numerusas persunas exprimì en las debattas publicas suenter la votaziun davart l'iniziativa populara il gavisch d'encleger meglier l'islam. Sut quest aspect è vegnì inizià il settember 2009 in dialog tranter las autoritads federalas ed ils muslims da la Svizra per far frunt a las temas ed als pregiudizis da la maioritad da la societad envers l'islam. A chaschun da quests discurs ha pudì vegnir preschentada en spezial la posiziun da la regenza svizra che aveva intimà la populaziun avant la votaziun da refusar l'iniziativa.

65. Malgrà ch'il sistem da la democrazia directa è in element caracteristic da la Svizra che la regenza considerescha sco indispensabel per la debatta publica davart dumondas da l'interess general, è il Comité consultativ da l'avis ch'il sistem da las iniciativas dal pievel possia chaschunar en tsherts cas problems concernent la cumpatibilitad cun ils dretgs umans. Il Comité consultativ appreziescha la resolutezza demonstrada cleramain da la regenza d'accordar la libertad d'exprimer sia opiniun e la participaziun efficazia dals burgais en chaussas publicas cun la protecziun dals dretgs fundamentals da tuts che vivan en Svizra. El renconuscha l'impurtanza d'ina debatta politica averta davart dumondas d'interess public, fa però endament a la responsabladad da las autoritads da tut ils stgalims da reagir svelt sin mintga manifestaziun d'intoleranza cun la condemnar publicamain.

En quest connex stoi vegnir regurdà che la Constituziun federala prevesa en l'artitgel 139 alinea 3 explicitamain da declarar sco nunvalaivlas las iniciativas dal pievel che cuntrafan a las disposiziuns stringentas dal dretg internaziunal.

66. En il sector da las natiralisaziuns è il Comité consultativ vegnì a savair cun satisfacziun che la situaziun è sa meglierada dapi ses ultim Parairi. El prenda enconuschientscha da las midadas da la Lescha federala davart l'acquist e la perdita dal dretg da burgais svizzer (LDB) ch'èn entradas en vigur il 1. da schaner 2009 e che concernan la procedura en il chantun ed il sistem dals meds giuridics davant ina dretgira chantunala. Da nov sto la refusa d'ina dumonda da natiralisaziun vegnir motivada. Sin basa da questas novas pretendiuns èn ils chantuns obligads d'adattar las legislaziuns chantunalas, perquai che mintga decisiun da natiralisaziun negativa stoi vegnir motivada. Il Comité consultativ constatescha cun interess che las novas disposiziuns vegnan en general realisadas bain.

Recumandaziuns

67. Il Comité consultativ recumonda a las autoritads da rinforzar lur mesiras per sensibilisar la populaziun per la moda da viver tradiziunala dals viagiants e da promover il dialog intercultural, per che la chapientscha vicendaivla, la confidenza e l'acceptanza da las tradiziuns, da la cultura e da la moda da viver da questa cuminanza vegnia augmentada.

En quai che concerna las stentas da sensibilisaziun permanentas da la Confederaziun per la cultura e per ils basegns dals viagiants vesair las explicaziuns tar la cifra 61.

68. Il Comité consultativ appellescha a las autoritads d'instradar pass adattads per cumbatter mintga expressiun da rassissem e d'islamofobia, da condemnar immediatamain e publicamain mintga furma d'intoleranza e da pregiudizis e d'intensivar las stentas per promover la diversidad e la toleranza entaifer la societad svizra.

Il Cussegl federal s'engascha en il rom da sias cumpetenzas per che la convivenza da personas da differentas cardientschas e culturas sa sviluppa en moda armonica e tut las furmas da discriminaziun e d'intoleranza vegnian evitadas. Ultra da quai dat el ina gronda impurtanza al dialog tranter las cuminanzas religiusas.

L'intenziun da la revisiun da las disposiziuns da la Lescha federala davart las personas estras (LEst) è quella da fixar ina nova politica d'integrasiun pli lianta. A partir da l'onn 2014 vul la Confederaziun en collavuraziun cun ils chantuns pajar als chantuns las contribuziuns federalas per l'integrasiun sin basa da programs chantunals d'integrasiun (PCI). L'accent sa chatta oravant tut sin l'infurmaziun e sin la cussegliaziun, sin la furmaziun e sin la lavur, sin la comunicaziun e sin l'integrasiun sociala. La protecziun cunter discriminaziun gioga ina rolla centrala en la 1. pitga «infurmaziun e cussegliaziun». Ina finamira strategica è quella che tut las instituziuns da las structur regularas ed ils ulteriurs circuls pertutgads vegnan infurmads e cussegliaids davart ils aspects en connex cun la protecziun cunter la discriminaziun. Ultra da quai duain personas che daventan victimas da discriminaziuns pervia da lur derivanza, da lur etnia u da lur razza pudair quintar cun in sustegn cumpetent. In exempel è il *chantun Giura*, che vul installar in center da cussegliaziun per victimas e per perditgas d'eveniments discriminants. Il *chantun Genevra* ha er sustegnì il matg 2013 la finanziaziun d'in post da consultaziun per victimas da rassissem. Il *chantun Soloturn* vul cuntinuar sia collavuraziun cun la gruppa «Stop al rassissem» en il rom da ses program chantunal d'integrasiun.

Davart quest tema stoi vegnir menziunà ch'ils temas rassissem en il discurs politic, integrasiun da personas estras e rinforz da l'agid per victimas da discriminaziun èn vegnids tractads a chaschun da la visita d'ina delegaziun da l'ECRI en Svizra en l'emna dals 21 d'october 2013. Questas dumondas dastgassan pervia da quai vegnir tematisadas en il 5. Rapport da l'ECRI davart la Svizra che dastgass esser avant maun la stad 2014.

69. Il Comité consultativ supplitgescha plinavant las autoritads da garantir ch'ils 26 chantuns adattian lur legislaziun en il sector da la naturalisaziun per che quellas satisfetschian cumpainamain a las novas disposiziuns da la Lescha davart il dretg da burgais.

Protecziun cunter l'antisemitissem

Recumandaziuns dals dus ciclus da surveglianza precedents

70. En ils ciclus da surveglianza precedents èn las autoritads vegnidas intimadas da cuntinuar cun lur stentas per cumbatter la discriminaziun da las razzas e da trair en consideraziun novs mecanissem da controlla, en spezial per acziuns antisemiticas.

Situaziun actuala

71. Dal rapport da las organisaziuns che registreschan cas rassistics ed antisemitics vegn il Comité consultativ a savair ch'i vegnan annunziads anc adina paucs cas d'antisemitissem en Svizra e che lur dumber è schizunt sa reduci dapi l'onn 2010. Però è l'antisemitissem derasà anc fitg en l'internet. Tenor l'avis da la «Coordinaziun intersocietara cunter l'antisemitissem e la diffamaziun» (CICAD) e da la Federaziun svizra da las communitads israelitas (FSCI) statan ils cas actuals d'antisemitissem en Svizra en in connex cun las tensiuns en il Proxim orient e cun l'escalaziun da violenza che resulta da talas tranter Palestinais ed Israelians.

A chaschun da la consultaziun en connex cun la redacziun dal terz rapport statal per realisar la Convenziun da basa han la Coordinaziun intersocietara cunter l'antisemitissem e la diffamaziun (CICAD) e la Federaziun svizra da las communitads israelitas (FSCI) exprimi l'avis ch'ils cas actuals d'antisemitissem en Svizra stettian *per part* en in connex cun las tensiuns politicas en il Proxim orient, en spezial en cas d'escalaziuns da violenza.

72. Il Comité consultativ constatescha ultra da quai che differents projects da sensibilisaziun cunter l'antisemitissem e cunter la snegaziun dal holocaust vegnan cuntinuads cun il sustegn dal Servetsch per il cumbat cunter il rassissem (SCRA).

Dapi il 1. da schaner 2013 sustegna il nov Center da cumpetenzza Furmaziun per in svilup persistent (FSP) las scolas e las scolas autas da pedagogia en tut la Svizra tar la realisaziun da lur projects en il sector Furmaziun per in svilup persistent, particularmain tar ils temas da la prevenziun cunter rassissem e dals dretgs umans.

Recumandaziun

73. Il Comité consultativ supplitgescha las autoritads da procurar vinavant che las persunas che appartegnan a la cuminanza gidieua na sajan la finamira da discriminaziuns e d'in cumportament intolerant.

Artitgel 9 da la Convenziun da basa

Radio, televisiun e pressa

Recumandaziuns dals dus ciclus da surveglianza precedents

74. Durant ils ciclus da surveglianza precedents eran las autoritads vegnidas supplitgadas d'examinar ils basegns da la populaziun rumantscha areguard ils temps d'emissiun e da cuntinuar cun lur stentas da sustegnair las medias stampadas, en spezial las rumantschas e las talianas en il chantun Grischun. Plinavant eran ellas vegnidas intimadas da resguardar ils basegns dals viagiants en il sector da medias.

Situaziun actuala

75. Cun satisfacziun constatescha il Comité consultativ ch'ils emetturs da radio e da televisiun da dretg public porschan mintga di in vast spectrum d'emissiuns en las linguas uffizialas tudestg, franzos e talian sco er en rumantsch.

76. Cun interess prenda el enconuschientscha dal fatg che la minoritad linguistica rumantscha dispona ussa d'ina staziun da radio ch'emetta di e notg en sia lingua e ch'il temp d'emissiun è vegni augmentà da 5 467 uras ad 8 760 uras.

77. Il Comité consultativ è plinavant vegni infurmà ch'in emettur regional en il Grischun ha survegni l'onn 2008 ina nova concessiun. Quest nov emettur da televisiun procura per l'approximitad cun la populaziun grischuna e furnescha infurmaziuns regionalas en rumantsch e talian.

78. Areguard las medias stampadas menziunescha il Comité consultativ ch'il chantun Grischun survegn, dapi l'entrada en vigur da la Lescha da linguas (LLing) il schaner 2010, agids finansials supplementars per sustegnair las medias stampadas, cun l'intent da mantegnair e da promover la lingua rumantscha en las medias.

Quest agid finanziel exista gia dapi blers onns sco part da las contribuziuns federalas al chantun Grischun a favur da la promoziun e dal mantegniment dal rumantsch (sustegn finanziel per l'Agentura da novitads rumantscha ANR). Sa midada è la basa giuridica da quest sustegn, che sa chatta ussa en la LLing ed en la OLing.

79. La finala han las autoritads communitgà al Comité consultativ ch'ils viaggiants n'hajan fatg naginas pretensiuns areguard mesiras da promoziun en il sector da medias. Plirs interlocutors ch'èn commembers da l'Associazion dals viaggiants han reclamà che l'access a las medias publicas saja manglus ed han rapportà ch'ils viaggiants vegnian savens represchentads en moda negativa en tshertas medias.

Recumandaziuns

80. Il Comité consultativ supplitgescha las autoritads da sustegnair er vinavant activamain las medias da las minoritads linguisticas, dond spezialmain atenziun als basegns da la cuminanza linguistica taliana e da la minoritad linguistica rumantscha.

81. Il Comité consultativ animescha las autoritads da facilitar als viaggiants l'access a las medias e da sustegnair la promoziun da la toleranza e da la diversidad culturala en las medias.

Mo areguard las minoritads linguisticas naziunalas fa il dretg da medias vertent prescripziuns als emetturs concessiunads davart la preschientscha e la represchentanza da las minoritads culturalas en ils programs. En pli na datti nagina garanzia sco tala per in access ad emetturs da radio u da televisiun, independentamain dal petent.

Tenor il dretg da medias svizzer tutga percurter la promoziun da la toleranza e da la diversidad culturala tar las incumbensas dals emetturs, e quai sco part da l'incarica da prestaziun en il rom da las concessiuns. En quest sector existan pia gia instruments adattads.

Artitgel 10 da la Convenziun da basa

**Promoziun da las minoritads linguisticas ed utilisaziun da las linguas
en il contact cun las autoritads federalas**

Recumandaziuns dals dus ciclus da surveglianza precedents

82. Durant ils ciclus da surveglianza precedents eran las autoritads vegnidas intimadas da realisar las novas prescripziuns giuridicas en il sector linguistic e da promover en moda pli resoluta la plurilinguitad ed il barat tranter las cuminanze linguisticas. Ellas eran er vegnidas supplitgadas da s'engaschar per ch'il talian vegnia duvrà pli savens en l'administraziun federala.

Situaziun actuala

83. Il Comité consultativ beneventa l'entrada en vigur da la Lescha da linguas (LLing) l'onn 2010. Qua tras è vegni rinforzà il rom giuridic per promover la plurilinguitad e per promover il diever da las trais linguas uffizialas sco er dal rumantsch, ch'è lingua uffiziala en il chantun Grischun e tar la Confederaziun en il contact cun personas rumantschas.

84. Cun interess constatescha il Comité consultativ che la Lescha da linguas (LLing) distingua dus champs d'acziun. Sin il plaun da l'administraziun federala vegn promovida la plurilinguitad e vegnan purschids al personal curs da lingua e scolaziuns interculturalas, cun l'intent da meglierar las enconuschientschas linguisticas. La lescha fixescha valurs da referiment per garantir che las cuminanze linguisticas sajan represchentadas adequatamain en las autoritads federalas, ed ella dat als emploiads il dretg da lavurar en la lingua uffiziala da lur tscherna. Cun la lescha è er vegnida stgaffida la piazza d'in delegà per la plurilinguitad. Quel ha l'incarica da guardar che las novas prescripziuns giuridicas vegnian observadas.

85. L'auter champ d'acziun da la lescha è pli general e concerna la promoziun da la diversidad linguistica e da la plurilinguitad en la societad. Grazia a l'agid finanziel supplementar da la Confederaziun duai il barat linguistic, sco med per promover la chapientscha vicendaivla en il pajais, vegnir intensivà cunzunt en il sector da la scola. Uschia duain circa 30 000 giuvenils

pudair sa participar mintga onn a projects da barat. Per sensibilisar ils employads da l'administraziun federala ed ina vasta publicitad per quest nov aspect da la politica da linguas svizra è vegnì publitgà in mussavia per la promoziun da la plurilinguitad ed endrizzà in Center da cumpetenzas scientific per la promoziun da la plurilinguitad sut l'egida da l'Universitad da Friburg.

Da precisar èsi ch'il Center da cumpetenzas scientific per la plurilinguitad vegn manà da l'Institut da plurilinguitad da l'Universitad da Friburg e da la Scola auta da pedagogia da Friburg.

86. Malgrà quests svilups positivs han plirs interlocutors dal Comité consultativ accentuà ch'i dettia anc in basegn da meglieraziun tar la realisaziun da la lescha, en spezial en vista al diever dal talian en l'administraziun federala che vegn duvrà pauc tant a bucca sco er en scrit e che n'ha – sco lingua da lavur sin plaun federal – betg anc cuntanschì il medem status en la pratica sco il franzos ed il tudestg²⁰. Ultra da quai vegnan anc adina translats fitg paucs texts administrativs tudestgs en franzos ed en spezial en talian. Las autoritads enconuschan quest problem e fan valair ch'i sajan vegnidas prendidas mesiras per augmentar il dumber da plazzas da translats da talian e per endrizzar en mintga departament in servetsch linguistic franzos e talian.

In'enquista tar il personal da l'administraziun federala da l'onn 2011 ha mussà che 73 % dals employads pon lavurar en lur lingua preferida e che l'artitgel 9 da la Lescha da linguas (lavar en lingua tudestga, franzosa u taliana) n'è pia betg anc realisà suffizientmain. En spezial renconuschan las autoritads ch'i stoppian vegnir fatgas stentas per procurar pass per pass che dapli texts administrativs vegnian translats en franzos e talian, cunzunt ils texts sin las paginas d'internet dals departaments. La nova Ordinaziun dals Servetschs linguistics, ch'è entrada en vigor il 1. da schaner 2013, serva sco basa per precisar quest pass e per fixar las prioritads.

Qua stoi er vegnir accentuà che las translaziuns mancan bain *mintgatant*, ch'i fiss dentant exagerà da discurre d'ina mancanza «*eclatanta*» (fr. «*cruellement*») sco en la versiun franzosa dal terz Parairi. La versiun englaisa originala dal terz Parairi discorra da «*chronic lack of translation*». La translaziun franzosa da questa noziun è pia faussa e sto vegnir curregida.

Recumandaziuns

87. Il Comité consultativ supplitgescha instantmain las autoritads d'intensivar lur stentas per ademplir tut las obligaziuns areguard ils dretgs linguistics da las minoritads en il rom da la Lescha da linguas (LLing). I ston vegnir prendidas mesiras per garantir en la pratica l'egualitad cumpletta da las linguas uffizialas da la Confederaziun, ed igl è da procurar che las persunas appartegnentas a las minoritads linguisticas possian duvrar lur atgna lingua en l'administraziun federala e sajan represchentadas efficaciamain e proporziunalmain en las structures administrativas. En quest connex sto vegnir dada in'attenziun speziala al talian. Cun las stentas per promover las cumpetenzas linguisticas dal personal stoi vegnir cuntinuà en moda consequenta.

En vista al rom instituziunal en Svizra duessi plitgusch vegnir discurre d'ina egualitad *effettiva* che d'ina egualitad «cumpletta». Per l'ina è il rumantsch ina lingua parzialmain uffiziala da la Confederaziun, uschia che las persunas appartegnentas a questa minoritad linguistica na pon betg far valair in dretg da duvrar questa lingua sco lingua da lavur en l'administraziun federala. Per l'autra fixescha l'Ordinaziun da linguas (OLing), tge proporziuns che las cuminzanzas linguisticas ston cuntanscher per avair ina represchentanza adequata.

²⁰ Cf. er il terz commentari tematic davart ils dretgs linguistics da las persunas appartegnentas a las minoritads naziunalas, http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/minorities/3_FCNMdocs/PDF_CommentaryLanguage_fr.pdf

En consequenza da la moziun 12.3009 «Promoziun da la plurilinguitad», ch'è vegnida acceptada dal Parlament federal, vegn la OLing actualmain suttamessa ad ina revisiun che duai en spezial garantir che las cuminanzeas linguisticas sajan represchentadas en moda equilibrada en il cader.

88. Il Comité consultativ supplitgescha plinavant las autoritads da sviluppar vinavant il barat da praticas cumprovas en vista al mantegniment ed a la promoziun da la diversitad linguistica en la societad svizra.

Diever da las linguas en ils chantuns bilings

Recumandaziuns dals dus ciclus da surveglianza precedents

89. Durant ils ciclus da surveglianza precedents eran las autoritads vegnidas supplitgadas da resguardar ils basegns linguistics da las personas che vivan en las vischnancas al cunfin linguistic dals chantuns bilings.

Situaziun actuala

90. Il Comité consultativ constatescha che las constituziuns chantunales dals trais chantuns bilings (Berna, Friburg e Vallais) renconuschan l'egualitad da las duas linguas uffizialas entaifer l'administraziun ed en il contact cun tala. Plinavant renda el attent che la Confederaziun po sustegnair finanziailmain las vischnancas bilinguas al cunfin linguistic en il rom da la Lescha da linguas (LLing). Questas vischnancas han plinavant il dretg da survegnir subvenziuns chantunales. Ultra da quai conceda la Confederaziun agids finansials als chantuns bilings per promover la bilinguitad da la populaziun en las duas linguas uffizialas dal chantun.

En applicaziun da la Lescha da linguas (LLing) conceda la Confederaziun da princip agids finansials als chantuns plurilings sezs e betg directamain a las vischnancas bilinguas.

Recumandaziuns

91. Il Comité consultativ intimescha las autoritads dals chantuns bilings da cuntinuar cun las stentas areguard il diever da las duas linguas uffizialas en l'administraziun chantunala ed en il contact cun tala sco er en las vischnancas bilinguas al cunfin linguistic.

Diever da las linguas en il chantun Grischun

Recumandaziuns dals dus ciclus da surveglianza precedents

92. Durant ils ciclus da surveglianza precedents eran las autoritads vegnidas supplitgadas da promover in meglier diever dal talian e dal rumantsch en las vischnancas plurilinguas.

Situaziun actuala

93. Il Comité consultativ menziunescha che la Lescha chantunala da linguas, ch'è entrada en vigur il schaner 2008, cuntegna prescripziuns davart il diever da las trais linguas uffizialas en il chantun Grischun. Ella garantisce er ch'i vegnian prendidas mesiras per mantegnair e promover las linguas minoritaras dal chantun (talian e rumantsch). Las disposiziuns da la Lescha chantunala da linguas vegnan exequidas en l'ordinaziun executiva ch'è medemamain entrada en vigur il schaner 2008. Ultra da quai è l'agid finanziail per ils chantuns plurilings vegnì augmentà, per che las autoritads giudizialas ed administrativas possian agir en in cunturn pluriling.

L'ultima frasa da la cifra qua survart cuntegna in sbagl: L'agid finanziail n'è betg vegnì augmentà per ils «chantuns» plurilings, mabain per las vischnancas plurilinguas.

En il rom dals plans da fusiunar vischnancas tudestgas e rumantschas, en spezial en il cas da Glion, ha la Regenza dal chantun Grischun fatg recumandaziuns davart la protecziun da la minoritad linguistica. Tenor quellas stoi vegnir garantì che la populaziun da la vischnanca

fusiunada po duvrrar l'atgna lingua e po vegnir servida en questa lingua en il contact cun las autoritads e cun l'administraziun. La nova vischnanca sto plinavant far attenziun ch'il rumantsch na svaneschia betg or da la vita uffiziala quotidiana. En il contract da fusiun ed en ina lescha da linguas communalas ston vegnir previsas mesiras correspundentas. En general sto la nova vischnanca promover il rumantsch a lunga vista cun meds finansials ed ideals.

94. Il Comité consultativ prenda enconuschientscha da las explicaziuns da las autoritads dal chantun Grischun, tenor las qualas ins po observar meglieraziuns areguard il diever dal talian e dal rumantsch en l'administraziun grazia a numerus curs da lingua che las vischnancas porschan a lur collavuratur. Plinavant èn vegnidas fatgas stentas per porscher a la populaziun las infurmaziuns sin las paginas d'internet da las vischnancas per talian.

95. Il Comité consultativ renda attent che questas mesiras n'èn betg suffizientas tenor l'avis dals represchentants da la cuminanza linguistica taliana e da la minoritad linguistica rumantscha. Uschia na mettan plirs instituts da dretg public chantunal, sco per exempel la Banca chantunala grischuna, a disposiziun naginas infurmaziuns per talian u per rumantsch sin lur paginas d'internet.

Recumandaziun

96. Il Comité consultativ supplitgescha las autoritads da cuntinuar e d'intensivar lur stentas per promover il talian ed il rumantsch en il chantun Grischun.

Artitgel 12 da la Convenziun da basa

Armonisaziun da l'instrucziun da linguas

Recumandaziuns dals dus ciclus da surveglianza precedents

97. Durant ils ciclus da surveglianza precedents eran las autoritads vegnidas supplitgadas da cuntinuar cun lur sforzs per garantir l'armonisaziun interchantunala da l'instrucziun da linguas e per intensivar las mesiras da sensibilisaziun, cun l'intent da promover la plurilinguitad da las persunas d'instrucziun e dals scolars.

Situaziun actuala

98. Il Comité consultativ beneventa l'entrada en vigur da la Cunvegna interchantunala davart l'armonisaziun da la scola obligatorica (*HarmoS*) l'onn 2009 che regla en spezial l'instrucziun da linguas, tranter auter l'instrucziun d'ina segunda lingua naziunala. El constatescha che plirs chantuns han elavurà ils ultims onns, en applicaziun da la nova Lescha da linguas (LLing) e dal Concordat HarmoS, mesiras positivas per promover la plurilinguitad da las persunas d'instrucziun e dals scolars. Cun interess prenda il Comité consultativ enconuschientscha dals differents projects chantunals che han l'intent da promover la plurilinguitad en las trais linguas uffizialas (tudestg, franzos e talian) a partir da la scolina.

Recumandaziun

99. Il Comité consultativ supplitgescha las autoritads da cuntinuar cun lur stentas per armonisar l'instrucziun da linguas e per promover la plurilinguitad.

Instrucziun dals uffants dals viagiants

Situaziun actuala

100. Il Comité consultativ è vegnì infurmà ch'igl existan vinavant tschertas difficultads en connex cun l'instrucziun dals uffants dals viagiants che pratitgeschan ina vita nomada. Uschia è l'access a l'instrucziun cumplitgà per quests uffants durant ils mais da stad (per regla da l'avrigl fin l'october), perquai che la consegna dal material d'instrucziun tras la scola premet-

ta in'adresa fixa, quai che n'è strusch cumpatibel cun questa moda da viver. Sch'ina tala adresa manca, èsi chausa dals geniturs dad ir tar las persunas d'instrucziun per il material d'instrucziun e per las lezias, ma pervia da las lungas distanzas ch'èn necessarias e pervia da las activitads da gudogn dals geniturs durant quest temp da l'onn n'è quai betg adina pussaivel. Percunter explitgeschan las persunas d'instrucziun che l'integraziun dals uffants dals viagiants entaifer la classa vegniss facilitada cleramain, sch'ils uffants fissan preschents en la classa a partir dal cumenzament da l'onn da scola (fin d'avust) fin la fin da matg.

101. Il Comité consultativ è preoccupà dal fatg che l'instrucziun dals uffants dals viagiants che pratitgeschan ina vita nomada na para betg dad esser garantida correctamain, sche quests uffants èn en viadi cun lur geniturs. Tenor l'avis da ses interlocuturs vegnian mess a disposiziun memia paucs meds per garantir la cuntinuaziun da l'instrucziun dals uffants durant quest temp, cumbain ch'ils meds da comunicaziun moderns permettessan ina instrucziun a distanza²¹. Il Comité consultativ è da l'avis ch'ils viagiants duessan esser en cas da tgirar vinavant lur moda da viver tradiziunala, ch'è in element essenzial da lur cultura, senza ch'i resultian dischavantatgs per l'instrucziun da lur uffants.

Tscherts chantuns han prendì mesiras che permettian als uffants dals viagiants che pratitgeschan ina vita nomada da suandar durant la stad l'instrucziun a distanza tras l'applicaziun da las novas tecnologias. Il *chantun Berna* per exempel sviluppa actualmain in project cun il titel «Emprender en viadi» («Lernen auf Reisen»). Er il *chantun Argovia* promova l'instrucziun sur l'internet, sch'ils geniturs giavischan quai. En il rom da stentas cuminaivlas da la scola e dals geniturs èn vegnidas fatgas experientschas positivas. Plirs chantuns rendan dentant attent ch'igl è – malgrà la flexibilitad e las stentas da las autoritads da scola – anc adina difficil per la scola d'accompagnar durant ils mais da stad ils uffants che pratitgeschan ina vita nomada. In clera regulaziun ed in dialog constructiv tranter la scola ed ils geniturs, ma er engaschi e cumpromiss da vart dals geniturs èn la premissa per avair success en scola, sch'ils uffants èn en viadi. Suentar ch'ils uffants èn stads mais a la lunga en viadi, pretenda il return en la vita da scola normala dentant savens in'assistenza individuala intensiva.

Tscherts chantuns èn da l'avis ch'i stoppian vegnir tschertgadas – sut l'egida da la Confederaziun ed en il rom d'in dialog cun ils represchentants dals viagiants – soluziuns per ch'ils viagiants giuvens possian absolver ina furmaziun professiunala e mantegnair a medem temp la vita nomada. Il *chantun Berna* è da l'avis ch'i pudessan vegnir realisadas purschidas transitoricas individualas en collavuraziun cun l'economia privata.

L'onn 2014 vegn dal rest la grupp da lavur dal Cussegl da l'Europa che s'occupa dal tema dals viagiants, ed en la quala er la Svizra è represchentada, a far in'analisa da cumparegliaziun per validar las experientschas professiunalas e per tegnair quint da las cumpetenzas acquistadas (CAHROM: Comité ad hoc d'experts davart las dumondas dals Romas). Qua tras survegn la Svizra la chaschun da sa laschar inspirar da las bunas praticas dals pajais che han la medema problematica e da lantschar discussiuns internas davart la dumonda, co che l'access a la furmaziun professiunala pudess vegnir facilità als viagiants giuvenils.

Recumandaziuns

102. Il Comité consultativ supplitgescha las autoritads da cuntinuar e da rinforzar – en il rom d'in dialog cuntinuand cun ils represchentants da questas minoritads – las mesiras prendidas per eliminar las difficultads ch'ils uffants dals viagiants che pratitgeschan ina vita nomada han areguard l'access a l'instrucziun.

²¹ Sin la pagina d'internet da la Fundaziun chattan las persunas d'instrucziun in exempel d'ina iniziativa per sviluppar la pussaivladad «d'emprender en viadi» cun agid da material da scola gratuit ch'è adattà als basegns dals uffants dals viagiants. Il project è vegni realisà d'ina scola dal circol Berna-Bümpliz, nua ch'i dat ina plazza da staziunament. Il material po vegnir retratg gratuitamain tar la scola dad Oberbottigen

103. Plinavant appellescha il Comité consultativ instantamain a las autoritads da tschertgar – tras il svilup da programs da furmaziun adequats, inclusiv l'instrucziun a distanza – soluziuns che sa cunfan cun la vita particulara da quests uffants per garantir l'access equivalent ad ina furmaziun d'alta qualitat e per mantegnair a medem temp lur cultura.

Artitgel 14 da la Convenziun da basa

Instrucziun da las linguas minoritaras ed en las linguas minoritaras

Recumandaziuns dals dus ciclus da surveglianza precedents

104. Durant ils ciclus da surveglianza precedents eran las autoritads cumpetentas vegnidas supplitgadas da cuntinuar cun lur stentas per promover la plurilinguitad tras l'armonisaziun dals criteris per l'instrucziun da linguas durant il temp da scola obligatoric. Plinavant eran ellas vegnidas intimadas da cumpletar la purschida existenta da curs d'elecziun da talian ordaifer ils territoris nua che questa lingua vegn discurreda tradiziunalmain. En quest connex eran vegnidas beneventadas mesiras supplementaras per rimnar dapli datas statisticas davart la purschida da curs da lingua e davart il diever concret da questa purschida.

Qua sa tracti da l'armonisaziun da l'instrucziun da linguas sco tala durant il temp da scola obligatoric e betg da l'armonisaziun dals «*criteris per l'instrucziun da linguas*».

Situaziun actuala

105. Cun satisfacziun constatescha il Comité consultativ che tut ils uffants che appartegnan ad ina minoritad linguistica han la pussaivladad d'emprender lur lingua e da s'acquistar in'ulteriura lingua uffiziala da la Confederaziun sco segunda u sco terza lingua en il rom da l'instrucziun da scola primara e secundara, independentamain da lur chantun da domicil. Plinavant è la promoziun da la plurilinguitad da nov ina part dals plans d'instrucziun armonisads (cf. commentari tar l'artitgel 12 qua survart).

Cuntrari a quai ch'è menziunà qua survart na pon ins betg discurren en Svizra da «plans d'instrucziun armonisads». I sa tracta da plans d'instrucziun tenor *regiun linguistica*.

106. Tenor las autoritads dastgassi dar en ils chantuns in tschert svilup areguard l'instrucziun da talian ordaifer ils territoris da derasaziun tradiziunals, tras l'entrada en vigur dal Concordat *HarmoS* l'onn 2009. Tenor il Concordat sto vegnir purschida durant il temp da scola obligatoric ina instrucziun en ina terza lingua naziunala, quai che po esser talian. Plirs chantuns (Friburg, Schaffusa, Glaruna, Genevra e Turitg) han meglierà lur purschida da curs da talian sin il stgalim secundar. Percunter deplorescha il Comité la mancanza da datas statisticas davart l'instrucziun da talian ordaifer ils chantuns Tessin e Grischun. Uschia n'èsi betg pussaivel per las autoritads da pudair giuditgar en moda fidada ils basegns da la cuminanza linguistica taliana ordaifer ils territoris nua che questa lingua vegn discurreda tradiziunalmain.

Qua stoi vegnir precisà ch'ils chantuns ston – tenor il Concordat *HarmoS* – porscher sin il stgalim secundar I ina instrucziun *facultativa adeguata* en ina terza lingua naziunala durant il temp da scola obligatoric.

Areguard las datas da l'instrucziun da talian ordaifer ils chantuns Tessin e Grischun èsi da remartgar che la Conferenza svizra dals directurs chantunals da l'educaziun publica (CDEP) è londervi da rimnar tar ils chantuns infurmaziuns davart l'instrucziun facultativa d'ina terza lingua naziunala (funtauna: <http://www.edk.ch/dyn/15180.php>).

107. Tenor ils represchentants da la cuminanza linguistica taliana na correspunda la purschida d'instrucziun da talian betg adina a la dumonda, perquai ch'il Concordat *HarmoS* prevesa mo ina instrucziun facultativa. Perquai examinescha questa cuminanza actualmain,

sche la Lescha da linguas (LLing) porscha ina basa giuridica sufficiente per dumandar il maun public d'offrir ina instrucziun bilingua per uffants da lingua taliana.

Recumandaziun

108. Il Comité consultativ supplitgescha las autoritads d'identifitgar cun meds adequats il basegn da purschidas da curs da lingua da las personas appartegnentas a la minoritad linguistica taliana per pudair correspunder meglier a quest basegn en spezial ordaifer ils territoris da derasaziun tradiziunals.

En il rom d'ina dieta organisada da l'Uffizi federal da cultura dal DFI e da la Direcziun da dretg internaziunal public dal DFAE ils 9 da december 2013 davart il tema minoritads linguisticas en Svizra è stà in dals temas da discussiun: «Vegn l'estrucziun da talian negligida en Svizra?». Ils acturs involvids en questa tematica èn vegnids envidads a la discussiun correspudenta.

Linguas d'estrucziun en las scolas primaras dals chantuns bilings

Recumandaziuns dals dus ciclus da surveglianza precedents

109. Durant ils ciclus da surveglianza precedents eran las autoritads vegnidas supplitgadas da restar flexiblas en il rom da decisiuns individualas, per pussibilitar als uffants da frequentar l'estrucziun da l'otra lingua uffiziala purschida d'ina vischnanca vischina, e da cuntinuar cun las stentas per promover la plurilinguitad en il sector da furmaziun.

Situaziun actuala

110. Il Comité consultativ beneventa l'avertura da classas bilinguas en plirs chantuns. A chaschun da sia visita a Bienna (chantun Berna) ha el pudì da sa persvader da l'impurtanza d'introducì ina estrucziun bilingua a partir da la scolina per promover la chapientscha vicendaivla tranter las personas appartegnentas a las differentas minoritads naziunalas. El renda er attent che la Confederaziun conceda als chantuns Berna, Friburg e Vallais agids finanziaus supplementars sin basa da la Lescha da linguas (LLing) per promover la bilinguitad en il rom da la furmaziun da las personas d'estrucziun.

111. Plinavant è il Comité consultativ vegnì a savair da las autoritads ch'il princip territorial vegn applitgà en moda flexibla e ch'i n'èn entradas – dapi l'ultim ciclus da surveglianza – nagingas annunzias, tenor las qualas i fiss vegnì refusà ad uffants da frequentar l'estrucziun en l'otra lingua, purschida d'ina vischnanca vischina.

Recumandaziuns

112. Il Comité consultativ supplitgescha las autoritads dals chantuns bilings da cuntinuar cun lur stentas a favur da la bilinguitad en il sector da furmaziun.

Linguas d'estrucziun en las scolas primaras dal chantun Grischun

Recumandaziuns dals dus ciclus da surveglianza precedents

113. Durant ils ciclus da surveglianza precedents eran las autoritads vegnidas supplitgadas da cuntinuar cun lur stentas da rinforzar la posiziun dal talian e dal rumantsch sco linguas d'estrucziun en las vischnancas respectivas²².

²² Cf. Rapport dal Comité d'experts da la Charta europeica da las linguas regiunalas u minoritaras, 4. ciclus da surveglianza, december 2010, ECRML (2010)8

Situaziun actuala

114. Il Comité consultativ prenda enconuschientscha da las conclusiuns dal Comité d'experts da la Charta europeica da las linguas regiunalas u minoritaras, tenor las qualas l'instrucziun da rumantsch è segirada en moda cuntentavla e la posiziun dal talian en il chantun Grischun è tut en tut buna.

115. Dal rapport statal resulta plinavant ch'igl èn – en enclegientscha cun la minoritad rumantscha – vegnids mess a disposiziun ulteriurs meds finanzials per rinforzar l'instrucziun da rumantsch en scola. Ultra da quai èn vegnidas avertas en pliras vischnancas scolas bilinguas (rumantsch/tudestg). Duas vischnancas da lingua tudestga han concludì da porscher talian sco segunda lingua.

116. Tenor las indicaziuns dals represchentants da la minoritad rumantscha pari dentant dad esser uschia che la Regenza ed il parlament dal chantun Grischun tiran en consideraziun d'introducir «rumantsch grischun»²³ sco lingua d'instrucziun, cun la finamira da metter a disposiziun meds d'instrucziun actuals ed attractivs per tut ils roms sco er da rinforzar la preschientscha dal rumantsch en la lingua scritta. Il Comité consultativ constatescha che numerusas vischnancas rumantschas sa dostan cunter l'introducziun da rumantsch grischun, perquai ch'ellas teman che la diversitad dals idioms locals pudess vegnir sminuida.

Dapi la fin da l'onn 2011 hai dà svilups che ston vegnir tractads en quest lieu. Ils 5 da december 2011 ha la Regenza dal chantun Grischun decidì che scolars, che vegnivan instruids fin ussa en rumantsch grischun, possian returnar ad in idiom local pir suenter il temp da scola obligatoric. Plirs geniturs èn ids cun questa decisiun fin al Tribunal federal. Il Tribunal federal ha refusà il recurs ed ha confermà la decisiun chantunala dals 12 da fanadur 2013 (sentenzias 2C-806/2012, 2C-807/2012).

En il rom d'ina dieta organisada da l'Uffizi federal da cultura dal DFI e da la Direcziun da dretg internaziunal public dal DFAE ils 9 da december 2013 davart il tema minoritads linguisticas en Svizra è ina debatta cun il titel «Rumantsch grischun en scola: success u passà?» sa deditgada a questa cuntraversa. Ils differents acturs involvids èn vegnids envidads a la discussiun.

117. En il decurs da sia visita è il Comité consultativ vegnì a savair che la fusiun da vischnancas tudestgas cun vischnancas rumantschas pli pitschnas pudess donnegiar il rumantsch. Las autoritads chantunals han communitgà al Comité consultativ ch'ellas sajan conscientas da quest privel. Ellas collavuran cun ils represchentants da las organisaziuns rumantschas per analizar las implicaziuns linguisticas da tals projects.

Davart quest tema ston vegnir remartgà che la Regenza dal chantun Grischun ha fatg recumandaziuns a favur da la protecziun da la minoritad linguistica en il rom dals plans da fusiun da vischnancas tudestgas e rumantschas, en spezial en il cas da Glion. Ina da quellas è che las scolars da las vischnancas rumantschas monolinguas ston instruir er vinavant en rumantsch. Ils uffants da las vischnancas respectivas ston frequentar la scola rumantscha.

Recumandaziun

118. Il Comité consultativ supplitgescha las autoritads da garantir ch'il conclus concernent la standardisaziun dal rumantsch vegnia prendì en stretga enclegientscha cun ils represchentants dals differents puntgs da vista da la minoritad rumantscha. Ultra da quai ston las autoritads garantir che la purschida da l'instrucziun rumantscha na vegnia betg restrenschiada en cas da fusiuns da vischnancas.

²³ «Rumantsch grischun» è in process per standardisar la lingua da scrittira rumantscha

Artitgel 15 da la Convenziun da basa

Represchentanza da las minoritads en l'administraziun federala

Recumandaziuns dals dus ciclus da surveglianza precedents

119. Durant ils ciclus da surveglianza precedents duevan vegnir prendidas mesiras supplementaras per survegnir datas qualitativas davart la represchentanza da las minoritads linguisticas en l'administraziun federala e las stentas duevan vegnir intensivadas per che las minoritads linguisticas sajan represchentadas meglier er en posiziuns da cader.

Situaziun actuala

120. Il Comité consultativ accentuescha che la Lescha da linguas (LLing) prescriba valurs da referiment da 70 % per il tudestg, da 22 % per il franzos, da 7 % per il talian e dad 1 % per il rumantsch areguard la represchentanza da las cuminanze linguisticas en l'administraziun federala. Sin basa da questa lescha è plinavant vegnida stgaffida l'onn 2010 la piazza d'in delegà per la plurilinguitad che ha da promover las enconuschientschas da las linguas uffizialas en l'administraziun federala e da guardar che la represchentanza da las minoritads linguisticas vegnia observada.

Qua stoi vegnir rendi attent che las valurs numnadas en l'artitgel 7 da l'Ordinaziun da linguas (OLing) èn valurs da referiment.

121. Malgrà ils elements positifs ch'èn cuntegnids en la Lescha da linguas (LLing) parta er il Comité consultativ ils quitads d'intgins da ses interlocutors areguard las datas quantitativas ch'èn vegnidas registradas da l'Uffizi federal da personal e classifitgadas tenor appartegnientscha linguistica, perquai ch'ellas na resguardan betg la posiziun ierarchica da las personas appartegnentas a las minoritads linguisticas. Ins na po pia betg cumprovar en moda fidada, sche la represchentanza linguistica è qualitativamain equilibrada. Tenor stimaziuns èn per sunas da lingua taliana e rumantscha anc adina sutrepreschentadas en posiziuns da cader. Ils medems interlocutors han er dubis areguard l'indipendenza da la funcziun dal delegà per la plurilinguitad ch'è actualmain suttamess a l'Uffizi federal da personal (UFPER). Els èn da l'avis che questa funcziun pudess vegnir exequida en moda pli effizienta, sch'ella fiss attribuida ad in auter departament. La finala rapportan els da sbagls en la procedura da consultaziun: En spezial na sajan els betg vegnids consultads concernent l'elavuraziun da la Lescha federala davart la promoziun da la cultura (LPCu). Il Comité consultativ parta quests quitads.

Dapi ch'il Comité consultativ ha visità la Svizra ils 5 fin 7 da november 2012 hai dà differents svilups areguard la represchentanza da las minoritads linguisticas en l'administraziun federala. Actualmain han lieu lavurs che vegnan terminadas proximamain:

- Per l'ina vegn la realisaziun da la moziun 12.3009 «Promoziun da la plurilinguitad» da la Cumissiun d'instituziuns politicas dal Cussegl dals chantuns a purtar ina revisiun da l'Ordinaziun da linguas (OLing), da l'Ordinaziun davart il personal da la Confederaziun sco er da las Instrucziuns dal Cussegl federal davart la plurilinguitad da l'onn 2003. I sa tracta da garantir ina represchentanza equilibrada da las cuminanze linguisticas en tut ils departaments, en spezial en las posiziuns da cader. Ina grupp da lavur interdepartamentala elavura questas midadas legislativas che duessan entrar en vigur il cumenzament da l'onn 2014.
- Il 1. d'avust 2013 ha ina nova delegada per la plurilinguitad cumenzà sia lavur. Questa piazza è ussa suttamessa directamain al Secretariat general dal Departament federal da finanzas (DFF) e betg pli a l'Uffizi federal da personal. La finamira è stada quella da rinforzar las cumpetenzas strategicas da questa piazza e d'evitar conflicts d'interess cun las personas responsablas per las resursas umanas.

- Ils 30 da november 2012 ha il Cussegl federal deliberà il rapport da l'Uffizi federal da persunal (UFPER) davart la promoziun da la plurilinguitad en l'administraziun federala dal 2008 fin il 2011. Quest rapport mussa che la represchentanza linguistica equilibrada prevista è en general cuntanschida en regard quantitativ en l'administraziun federala. Da menziunar è en spezial la represchentanza franzosa creschenta en l'administraziun federala che s'avischina a la valur da referiment (+0,8 % tranter il 2008 ed il 2011 a 21,2 %, tar ina valur da referiment da 22 %).
- Il favrer 2013 ha il Cussegl federal actualisà las valurs da referiment per la represchentanza da las cuminanzas linguisticas en l'administraziun federala. Las novas valurs da referiment èn las suandantas:
  - tudestg: 68,5–70,5 %
  - franzos: 21,5–23,5 %
  - talian: 6,5–8,5 %
  - rumantsch: 0,5–1,0 %

Cun la pretensiun: «La finala rapportan els da sbagls en la procedura da consultaziun: En spezial na sajan els betg vegnids consultads concernent l'elavuraziun da la Lescha federala davart la promoziun da la cultura (LPCu)», n'èn ils uffizis federals pertutgads betg d'accord. Per la consultaziun en il rom da proceduras da legislaziun valan reglas severas ch'èn vegnidas observadas er per la LPCu.

Recumandaziun

122. Il Comité consultativ repeta sia recumandaziun, numnadamain da rimnar datas qualitativas davart la represchentanza da las minoritads linguisticas en l'administraziun federala. El supplitgescha las autoritads da prender mesiras pli decididas, per che la Lescha federala davart las linguas naziunalas e la chapientscha tranter las cuminanzas linguisticas (LLing) vegnia survegliada regularmain e per ch'i vegnian proponidas adattaziuns cun l'intent d'eliminar eventualas largias u deblezzas en la represchentanza da las minoritads linguisticas er en posiziuns da cader.

En vista als svilups dapi il november 2012 è questa recumandaziun per part obsoleta e stuess perquai vegnir adattada.

Mecanissem da participaziun e da consultaziun per ils viagiants

Recumandaziuns dals dus ciclus da surveglianza precedents

123. Durant ils ciclus da surveglianza precedents eran las autoritads vegnidas supplitgadas da reveder l'incumbensa da la Fundaziun per rinforzar sias cumpetenzas e per examinar furmas pussaivlas d'in sustegn finanziel supplementar. Plinavant duevan vegnir introducidas sin plaun chantunal ed interchantunal proceduras pli sistematicas per laschar vegnir a pled ils viagiants.

Situaziun actuala

124. Il Comité consultativ beneventa il fatg che las autoritads han reconuschi l'Associaziun da tetg dals viagiants e la Fundaziun sco mecanissem per laschar vegnir a pled ils viagiants ed el appreziescha la buna collavuraziun tranter ils differents acturs. Cun satisfacziun constatescha el er che plirs chantuns han nominà – dapi ses ultim Parairi – gruppas da lavur maschadadas che sa cumponan da represchentants dal maun public e dals viagiants e che discutan ils problems en connex cun las plazzas da staziunament e cun l'instrucziun dals uffants. Plinavant beneventa el las novas pussaivladads per rinforzar las cumpetenzas da la Fundaziun che resultan tras la Lescha federala davart la promoziun da la cultura, ed el spera che las autoritads prendian svelt ils conclus necessaris per concretisar questas novas cumpete-

tenzas cun la finamira da chattar soluziuns duravlas per ils basegns dals viagiants, en spezial en il sectur da las plazzas da staziunament (cf. er posiziun tar l'art. 5 qua survart).

Concernent las stentas dals chantuns per integrar ils viagiants en la creaziun da novas plazzas da staziunament e da transit pon vegnir menziunads differents exempels: En il *chantun Solothurn* è l'Associaziun dals viagiants represchentada en ina grupp da lavur, ed il *chantun Turgovia* installa actualmain ina piazza che vegn ad esser cumpetenta per dumondas en connex cun ils viagiants. Er il *chantun Grischun* organisescha regularmain discurs cun ils represchentants da las differentas plazzas da staziunament e da transit sin ses territori per analisar la situaziun actuala ed ils basegns.

125. Il Comité consultativ deplorescha dentant ch'i n'è – 10 onns sunter la publicaziun da l'emprim rapport da la Fundaziun davart la situaziun dals viagiants – anc betg vegnì stgaffì in tal mecanissem d'audiziun sin plaun interchantunal e ch'igl existan mo gist in pèr paucs mecanissem da quest gener sin plaun dals chantuns. Cun preoccupaziun constatescha el che la mancanza da voluntad politica sin plaun interchantunal na permetta betg da tegnair quint en moda adequata dals basegns specifics da questa cuminanza e che quai ha senza dubi retardà la tschertga da soluziuns per il problem da la mancanza alarmanta da plazzas da staziunament e da transit.

Concernent la mancanza *alarmanta* (fr. «criant») da plazzas da staziunament e da transit ve-sair las explicaziuns da la part «*In agir direct è necessari en ils suandants secturs*» cun explicaziuns e cun ina proposta da rectificaziun per la translaziun franzosa faussa da la noziun englaisa «*serious*».

In mecanissem d'audiziun interchantunal exista sur il cussegl da fundaziun da la Fundaziun «*In futur per ils viagiants svizzers*». Ils viagiants èn represchentads en il cussegl da fundaziun e pon far diever da questa plattafurma per suttametter lur basegns, en spezial en il sectur da las plazzas da staziunament e da transit, als chantuns ch'èn medemamain represchentads en il cussegl da fundaziun.

Recumandaziuns

126. Il Comité consultativ supplitgescha las autoritads d'examinar tut las pussaivladads che la Lescha federala davart la promoziun da la cultura metta a disposiziun, per extender las cumpetenzas e per consolidar la structura finanziaria da la Fundaziun. Plinavant ston vegnir prendidas mesiras pli specificas per stgaffir mecanissem che permettian da laschar vegnir a pled ils viagiants sin plaun interchantunal ed en tut ils chantuns.

Artitgels 17 e 18 da la Convenziun da basa

Effect da las cunvegns bilaterals vertentas sin ils viagiants

Recumandaziuns dals dus ciclus da surveglianza precedents

127. Durant ils ciclus da surveglianza precedents eran las autoritads vegnidas supplitgadas d'examinar differents meds per meglierar la situaziun dals viagiants svizzers che vulessan pratitgar ina vita nomada en ils pajais cunfinants da l'Uniun europeica.

Situaziun actuala

128. Cun satisfacziun constatescha il Comité consultativ ch'ils viagiants han, sin basa da las cunvegns bilaterals tranter la Svizra e la UE, dapi l'onn 2008 ils medems dretgs sco ils burgais da la UE en Svizra areguard la dimora e l'activitad da gudogn, cunzunt en il sectur dal commerzi ambulat.

III. Remartgas finalas

129. Il Comité consultativ è da l'avis che las remartgas finalas qua avant maun pudessan servir sco basa per las conclusiuns e las recumandaziuns dal Comité dals ministers areguard la Svizra.

Svilups positivs suenter dus ciclus da surveglianza

130. La Svizra ha er vinavant ina tenuta constructiva envers la Convenziun da basa ed envers il sistem da surveglianza da quella ed ha mantegnì sia interpretaziun integranta dal champ d'applicaziun persunal da la Convenziun da basa.

131. La Regenza svizra ha lantschè pliras iniziativas per refurmas giuridicas ed instituziunalas cun l'intenziun da proteger las minoritads naziunalas. Dapi il ciclus da surveglianza precedent è vegnidas deliberadas duas leschas spezialmain impurtantas per las personas appartegnentas a las minoritads naziunalas.

132. L'onn 2011 ha la Svizra stgaffi il Center svizzer da cumpetenza per ils dretgs umans (CSDU) che duai promover e facilitar la realisaziun d'obligaziuns internaziunalas da la Svizra concernent ils dretgs umans sin tut ils stgalims statals.

133. La Lescha federala davart la promoziun da la cultura porscha ina basa giuridica solida per garantir il mantegniment da las subvenziuns publicas a favur da las associaziuns dals viagiants, e grazia a las novas funcziuns da surveglianza da la Fundaziun «In futur per ils viagiants svizzers» survegnan questas associaziuns dapli pussaivladads d'influenzar decisiuns en dumondas ch'èn en lur interess.

Areguard questa dumonda vegni renvià a las explicaziuns tar la cifra 44. L'artitgel 17 da la nova Lescha federala davart la promoziun da la cultura (LPCu) na dat betg exnum dapli pussaivladads d'agir als viagiants, dastgass dentant rinforzar la rolla da la Fundaziun «In futur per ils viagiants svizzers». Ed i na sa tracta betg d'ina funcziun da «surveglianza», mabain plitgunsch d'ina funcziun da coordinaziun.

134. Tras la Lescha federala davart las linguas naziunalas e la chapientscha tranter las cumanzas linguisticas (LLing) vegn rinforzà il rom giuridic per promover la plurilinguitad e per promover il diever da las quatter linguas uffizialas da la Confederaziun. Questa lescha garantescha l'egualitad dal tudestg, dal franzos e dal talian ed ina fitg auta protecziun dal rumantsch. La promoziun da la plurilinguitad è da nov ina part dals plans d'instrucziun armonisads.

135. La Svizra cuntinuescha cun sias grondas stentas en il sector da l'instrucziun da las linguas minoritaras ed en las linguas minoritaras ed ha dacurt amplifitgà il barat linguistic per promover la chapientscha vicendaivla spezialmain en las instituziuns da furmaziun en Svizra. La purschida d'instrucziun en rumantsch e talian resta cuntentaivla. Plinavant han plirs chantuns elavurà mesiras positivs per promover la plurilinguitad da las personas d'instrucziun e dals scolars en las trais linguas naziunalas (tudestg, franzos e talian).

La Svizra enonuscha dapi onns il barat linguistic. Tras la nova Lescha da linguas ha la Svizra mess las prioritads sin quest barat ed ha fatg londerora ina da las prioritads strategicas supremas da sia politica da promoziun da la plurilinguitad.

Secturs problematic restants suenter dus ciclus da surveglianza

136. La situaziun generala dals viaggiants chaschuna anc adina gronds fastidis, cunquai ch'il problem da la mancanza da plazzas da staziunament e da transit è vegnì schlià mo per part durant ils ultims 10 onns. Il dumber da plazzas da staziunament n'è betg s'augmentà grondamain e la situaziun tar las plazzas da transit è daventada anc mendra.

Areguard questa dumonda vegni renvià a la posiziun tar la cifra 48. Il dumber total da *plazzas da transit* è bain sa reduci, betg dentant il dumber da posts da rulottas, perquai che las novas plazzas èn en general pli grondas che las plazzas ch'èn vegnidas serradas.

137. I vegn rapportà da cumportaments generalmain discriminants, tranter auter da cas d'intoleranza envers tschertas gruppas, e la frequenza da las manifestaziuns publicas d'intoleranza da vart da tschertas partidas politicas è s'augmentada en connex cun l'iniziativa dal pievel cunter la construcziun da minarets da l'onn 2009.

138. Tar la realisaziun da la Lescha federala davart las linguas naziunalas e la chapientscha tranter las cuminanzas linguisticas (LLing) datti anc adina problems areguard ils emploiads federals da lingua taliana e rumantscha, cunquai che tals èn anc adina sutrepreschentads en las posiziuns da cader.

Areguard questa dumonda vesair las explicaziuns tar la resumaziun sin pagina 1. La noziun «tousjours» (adina) che vegn duvrada en la versiun franzosa e che resulta d'ina translaziun nunexacta dal text original englais en franzos sto vegnir remplazzada per motivs da precisaziun tras la noziun «encore» (anc adina) en il senn da: «La mise en œuvre de la loi sur les langues (LLC) et la compréhension entre les communautés linguistiques fait encore problème [...]» (Tar la realisaziun da la Lescha federala davart las linguas naziunalas e la chapientscha tranter las cuminanzas linguisticas (LLing) datti anc adina problems [...]).

139. I vegnan annunziads mo paucs cas da discriminaziun, quai ch'è in indizi che la societad svizra è infurmada mo insufficientamain davart las prescripziuns giuridicas respectivas e davart ils meds legals che stattan a disposiziun. In lescha generala cunter la discriminaziun è indispensabla.

Areguard la dumonda dals svilups ed areguard eventualas perspectivas en quest sector vesair las explicaziuns tar las cifras 33 e 36.

140. Ils meds finansials e persunals da la Fundaziun «In futur per ils viaggiants svizzers» na bastan anc adina betg per chattar ina soluziun per il problem da la mancanza da plazzas da staziunament e da transit.

141. Sin plaun interchantunal n'exista nagina procedura d'audiziun efficazia, e las audi-ziuns sin quest plaun na bastan betg per che las differentas autoritads localas, che s'occupan da dumondas davart questa minoritad, survegnian enconuschienscha da las preoccupaziuns dals viaggiants. L'acceptanza sociala da la moda da viver dals viaggiants pudess vegnir megliera. Plinavant datti indizis che l'instrucziun dals uffants dals viaggiants che pratitgeschan ina vita nomada n'è betg garantida correctamain, sche quests uffants èn en viadi cun lur geniturs.

Areguard la dumonda d'ina procedura d'audiziun interchantunala per ils viaggiants vesair las explicaziuns tar la cifra 125.

Recumandaziuns

142. Ultra da las mesiras ch'èn necessarias per realisar las recumandaziuns detagliadas en las parts I e II dal Parairi dal Comité consultativ vegnan las autoritads supplitgadas da prender las suandantas mesiras per meglierar la realisaziun da la Convenziun da basa.

In agir direct è necessari en ils suandants secturs²⁴

➤ **Il Comité consultativ appellescha puspè a las autoritads d'eliminar uschè svelto sco pussaivel la mancanza alarmanta da plazzas da staziunament e da transit per ils viagiants. Mesiras resolutas èn necessarias per intimar instantamain tut ils acturs sin plaun federal, chantunal e communal da s'occupar en emprima prioritad dals problems dals viagiants, e quai en il rom dals plans naziunals da l'organisaziun dal territori. Ultra da quai ston vegnir sanadas plazzas manglusas e ston vegnir prendidas mesiras da sensibilisaziun en la publicitad, tar las vischnancas e tar ils proprietaris da bains immobigliars privats per favurisar fermativas spontanais.**

Las autoritads svizras èn conscientas da las difficultads, cun las qualas ils viagiants èn confrontads, ed ellas tshertgan activamain soluziuns. La mancanza da plazzas da staziunament e da transit è effectivamain *seriusa*. En la versiun originala englaisa dal terz Parairi vegn discursà da «*severe shortage of stopping places and transit sites*». Da designar questa mancanza sco «*criant*», sco che quai vegn fatg en la formulaziun franzosa, na fiss dentant betg exact. La translaziun franzosa da questa noziun è pia faussa e sto vegnir curregida.

Ils basegns dals viagiants ston dal rest vegnir resguardads en la planisaziun directiva *dals chantuns*. Perquai che la planisaziun dal territori è chausa dals chantuns (art. 75 al. 1 Cst.), na datti betg plans «naziunals» d'utilisaziun. En il rom da l'approvaziun dals plans chantunals d'utilisaziun ha la Regenza naziunala dentant ina rolla impurtanta cun render attent ils chantuns als basegns dals viagiants.

➤ **Il Comité consultativ appellescha a las autoritads da prender mesiras adequatas per cumbatter cunter mintga furma da rassissem, da condemnar publicamain e senza retard tut las furmas d'intoleranza, inclusiv en il discurs politic ed en l'internet, e da s'engaschar per la promoziun da la diversitad e da la toleranza entaifer la societad svizra.**

Sco menziunà sut la cifra 68 s'engaschan las autoritads svizras per ina integraziun pli intensiva da la populaziun estra. Ellas s'engaschan er per ina convivenza armonica tranter ils umans da differentas religiuns e culturas ed emprovan plinavant d'impedir mintga furma da discriminaziun e d'intoleranza.

➤ **Il Comité consultativ supplitgescha instantamain las autoritads da sa stentar pli fitg per realisar cumplainamain las obligaziuns francadas en la Lescha federala davart las linguas naziunals e la chapientscha tranter las cuminanzas linguisticas (LLing) areguard ils dretgs linguistics da las persunas appartegnentas a las minoritads naziunals, cun la finamira d'effectuar dal tutfatg l'egualitad da las linguas uffizialas e da permetter a las persunas appartegnentas a las minoritads linguisticas da duvrar lur atgna lingua entaifer l'administraziun federala e dad esser represchentadas en moda effectiva e proporziunala en las structures administrativas.**

Sco explitgà sut las cifras 87 e 121 n'è questa recumandaziun per part betg pli actuala, perquai ch'ella na resguarda betg ils svilups ch'igl ha dà dapi il november 2012 en la dumonda davart la represchentanza da las minoritads linguisticas en l'administraziun federala. Ella stuess perquai vegnir adattada correspudentamain.

²⁴ Las recumandaziuns suondan la successiun dals artitgels correspundents da la Convenziun da basa

Pervia dal rom instituziunal en Svizra duessi ultra da quai plitgusch vegnir discurre d'ina egualitad *effectiva* e betg – sco scrit qua survar – d'effectuar «*dal tuttafatg*» l'egualitad. Per l'ina è il rumantsch ina lingua parzialmain uffiziala da la Confederaziun, uschia che las persunas appartegnentas a questa minoritad linguistica na pon betg far valair in dretg da duvrar questa lingua sco lingua da lavur en l'administraziun federala. Per l'autra fixescha l'Ordinaziun da linguas (OLing), tge proporziuns che las cuminanzas linguisticas ston cuntanscher per avair ina represchentanza adequata.

Ulteriuras recumandaziuns²⁵

➤ Il Comité consultativ supplitgescha las autoritads da cuntinuar e d'intensivar lur stentas per che la populaziun enconuschia meglier ils meds giuridics pussaivels cunter la discriminaziun. Impurtant èsi cunzunt che las persunas ch'èn periclitadas spezialmain da la discriminaziun vegnian infurmadas en moda cumplexsiva davart lur dretgs e davart ils meds legals che stattan a disposiziun ad ellas.

➤ Il Comité consultativ appellescha a las autoritads da reveder lur posiziun concernent ina lescha cumplexsiva cunter la discriminaziun e da cuntinuar cun la registraziun sistemica da datas davart la discriminaziun per survegliar la situaziun.

Actualmain vegn fatg in studi davart l'efficacitad dals differents instruments giuridics cunter la discriminaziun. Ponderaziuns davart in'eventuala lescha cumplexsiva cunter la discriminaziun pon vegnir fatgas pir cur che quest studi è avant maun. Areguard la dumonda dals svilups ed areguard eventualas perspectivas en quest sector vesair las explicaziuns tar las cifras 33 e 36.

➤ Il Comité consultativ appellescha danovamain a las autoritads d'augmentar cleramain l'agid finanziel public per las associaziuns dals viagiants, en spezial per la Fundaziun «In futur per ils viagiants svizzers», per che quellas disponian d'avunda meds finanzials per ademplir lur incumbensas. Quai vala en spezial en vista a las novas pussaivladads che resultan da la Lescha federala davart la promoziun da la cultura (LPCu), che ha tranter auter l'intent da pussibilitar als viagiants ina moda da viver che correspunda a lur cultura. Sin plaun chantunal ed interchantunal ston vegnir creads ed applitgads mecanissem efficazis per laschar vegnir a pled questas persunas.

➤ Il Comité consultativ recumonda a las autoritads da rinforzar lur stentas per sensibilisar la populaziun per la moda da viver tradiziunala dals viagiants e da sustegnair il dialog intercultural, cun l'intent da promover la chapientscha vicendaivla, la confidenza e l'acceptanza da las tradiiziuns, da la cultura e da la moda da viver da questa cuminanza.

➤ Il Comité consultativ supplitgescha las autoritads da sustegnair er vinavant activamain las medias da las minoritads linguisticas, dond spezialmain atenziun als basegns da la cuminanza linguistica taliana e da la minoritad linguistica rumantscha. El animescha plinavant las autoritads da facilitar als viagiants tras mesiras adequatas l'access a las medias e da sustegnair la promoziun da la toleranza e da la diversitad culturala en las medias.

Areguard questa dumonda vesair las explicaziuns tar la cifra 81.

Sco preschentà en las explicaziuns tar la cifra 81 duess d'ina vart la passascha: «El animescha plinavant las autoritads da facilitar als viagiants *tras mesiras adequatas* l'access a las medias [...]», vegnir midada, perquai ch'i n'è betg pussaivel da prescriber als emetturs novas mesiras en questa direcziun sin basa da las basas legalas vertentas. Il cuntegn da questa passascha duess vegnir mitigà, per exempel cun ina formulaziun sco: «El animescha er las autoritads da *trair en consideraziun* pussaivladads per in meglier access dals viagiants a las medias [...]».

²⁵ Las recumandaziuns suondan la successiun dals artitgels correspondentes da la Convenziun da basa

La passascha: «El animescha plinavant las autoritads [...] da sustegnair la promoziun da la toleranza e da la diversidad culturala en las medias», duess vegnir cumplettada cun «er vina-
vant»: «El animescha plinavant las autoritads [...] da sustegnair *er vinavant* la promoziun da la toleranza e da la diversidad culturala en las medias.»

➤ Il Comité consultativ supplitgescha las autoritads da cuntinuar e da rinforzar – en il rom d’in dialog cuntinuant cun ils represchentants da questas minoritads – las mesiras prendidas per eliminar las difficultads ch’ils uffants dals viagiants che pratitgeschan ina vita nomada han areguard l’access a l’instrucziun.